

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE KENTLİ HAKLARININ ULUSLARARASI METİNLERE YANSIMASI

REFLECTION OF URBAN RIGHTS ON INTERNATIONAL TEXTS IN THE PROCESS OF GLOBALIZATION

Hüseyin KORKUT*
Şerif ÖNER**

Öz

Kent yerleşimleri var olduğu ilk günlerden bugüne siyasal, sosyal, ekonomik pek çok değişimin merkezi olmuştur. Kentler, ortak ihtiyaçların karşılanması amacının yanında zaman içinde ticari, toplumsal, kültürel mekânsal ölçek olarak tanımlanmıştır. Yerleşim tarihinin ilk dönemlerinden itibaren kentler demokrasi uygulamaları açısından da en uygun ölçek olarak görülmüştür. Tarihsel süreç içinde kentler demokratik taleplerin öne çıktığı alanlar olma özelliğini korumuş ve geliştirmişlerdir. Üstelik yönetim erkleri arasındaki güç mücadelesinde kent yönetimleri taraf olarak yer almıştır. Kentin taşıdığı anlam çeşitliliği farklı nedenlerle cazibe merkezi hale gelmesine yol açmış kentleri, kırsal alandan göçün varış noktası haline dönüştürmüştür. Bu durum kent ölçeğinde alışılmadık (istihdam, konut, vb.) çeşitli sorunların tanımlanmasına ve artmasına yol açmıştır. Kent hakkı kavramı artan toplumsal sorunların ortaya çıkardığı bir insan hakkı olarak anlam kazanmıştır. Teorik açıdan temel insan hakları konusunda yapılan sınıflandırmalar içinde kent hakkına yer verilmeye başlanmıştır. Çalışmamızda kent hakkının ortaya çıkışı iki parametreye bağlanarak açıklanmaktadır: Küreselleşme ve neo-liberal politikalar. Her iki parametre kent üzerinde değişim ve dönüşümü tetikleyen unsurlardır. Bunları çıktıkları açısından tek başına olumlu veya olumsuz olarak değerlendirmek mümkün değildir. Ancak kesin olan, söz konusu unsurların kentte ortaya çıkan istihdam, konut, çevre, iklim değişikliği, sağlık vb. sorunları daha karmaşık hale getirdiğidir. İşte kent hakkı bu unsurların etkisi altında insan hakları literatürüne katılan bir değerdir. Çalışmamızda kent hakkına ilişkin analizlerimiz, kavramı ilk kez kullanan Henri Lefebvre ile kavramın

* Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, h.korkut@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-0511-4827

** Balıkesir Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, serifoner@balikesir.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9446-7394

gelişime katkı sağlayan David Harvey'in görüşleri eksenine dayanmaktadır. Literatüre kent hakkı konusunu özellikle küreselleşme ile eşleştirmek açısından katkı yapmayı hedeflediğimiz çalışmamızda; küreselleşme kavramı ele alınmakta; kent hakkı kavramı teorik açıdan analiz edilmekte; kent hakkının insan hakları içindeki yeri tartışılmakta ve uluslararası metinlerde kent hakkına ilişkin yer alan düzenlemeler ele alınmaktadır. Özellikle son bölümde uluslararası toplumun iki temel kurumu olan BM ve Avrupa Konseyi metinlerinde kent hakkına ilişkin yaklaşımlara yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kent, Küreselleşme, Kent hakkı, Uluslararası belgeler

Abstract

From the day they came to life until now, urban settlements have been the center of many political, social and economic changes. In time, besides the aim for providing common needs, cities have been defined as commercial, social and cultural spatial scales. From the early periods of the settlement history, cities, also with regards to the implementation of democracy, have been seen as the best scale. In the historical process, cities have preserved and developed their feature of being areas where democratic demands come to the fore. Moreover, the city administrations took part in the power struggle between the administrative powers. The diversity of meanings the city carries has caused it to become a center of attraction for different reasons, and it has transformed cities into destinations for migration from rural areas. This situation has led to the identification and increase of various unusual problems (employment, housing, etc.) at the urban scale. The concept of the right to the city has gained meaning as a human right caused by increasing social problems. In theory, the right to the city has begun to be included in the classifications made on basic human rights. In our study, the emergence of the right to the city is explained by connecting it to two parameters: globalization and neo-liberal policies. Both parameters are factors that trigger change and transformation on the city. It is not possible to evaluate them separately as positive or negative in terms of their outputs. However, what is certain is that these factors complicate the employment, housing, environment, climate change, health, etc. problems that arise in the city. The right to the city is a value added to the human rights literature under the influence of these factors. In our study, our analysis of the right to the city is based on the views of Henri Lefebvre, who used the concept for the first time, and David Harvey, who contributed to the development of the concept. In our study, which we aim to contribute to the literature, especially in terms of matching the right to the city with globalization; the concept of globalization is discussed; the concept of right to the city is analyzed theoretically; the place of the right to the city in human rights is discussed and the regulations regarding the right to the city in international texts are discussed. Especially in the last part, approaches to the right to the city in the texts of the UN and the Council of Europe, which are the two main institutions of the international community, are given.

Keywords: City, Globalization, Right to the city, International documents

1. Giriş

Tarihsel süreçte kent yerleşimleri sosyo-ekonomik ve siyasal gelişmelere temel adres teşkil eden yerleşim biçimleri, güvenlik, kültürel vb. pek konu başlığı kent yerleşimleri özelinde tartışılmıştır. Kent yerleşimleri tarihin bilinen hemen her döneminde temel ihtiyaçların karşılanması açısından toplanılan bir mekânsal ölçek olmasının yanında demokrasi ve karar süreçlerine çeşitli biçimlerde katılım gibi siyasal içerikli olguların oluştuğu ve geliştiği ölçekler olarak öne çıkmışlardır. Başta

sanayi devrimi olmak üzere, savaşlar, teknolojik gelişmeler ve küreselleşme gibi kırılma noktalarının sonuçları öncelikle ve özellikle kent ölçeğinde değişim ve dönüşüme neden olmuştur. Dönemsel açıdan başta istihdam ve genel olarak daha iyi yaşam şartlarına erişim için tercih edilen kent yerleşimleri kırsal yaşam sonrasının temel yaşam alanı hedefi konumuna gelmiştir. Çeşitli erişim imkanları açısından kentlerin cazibe merkezi haline gelmeleri artan nüfus eşliğinde kentin temel fonksiyonlarında (istihdam, konut, sağlık, eğitim) aksaklıklar oluşmasına dahası kenti çevresel tahribatın ana merkezleri konumuna taşımıştır.

Bu özellikleri ile kent yerleşimleri toplumsal çatışmaların, adaletsizliklerin, ötekileştirmenin ve yeni kimliklerin inşasının somutlaştığı mekânsal ölçek olarak konumlanmışlardır (Global Cities, 2021). Aslında kenti bu konuma getiren pek çok neden sayılabilmekle birlikte küreselleşme olgusu olumsuzlukları tek başlık altında toplamamızı sağlayan bir aparat olarak görülmektedir. Kenti içinde bulunduğu başta yapısal hizmet sunumu, toplumsal yaşamdan uzaklaştırma ve ötesi olarak belirleyebileceğimiz açmazların içine düşüren genel kapsayıcı nedenin küreselleşme olduğunu söylemek bir kolaycılık olmakla birlikte pek haksız da sayıl(a)mayacak bir gerekçedir. Küreselleşmeyi teknolojik gelişmelerin mümkün kıldığı, sınırlar boyunca mal, insan, sermaye, bilgi ve enerjinin hızlandırılmış akışı (Jaishankar, 2020) olarak açıklamanın yanında son tahlilde sosyal yaşam biçimlerinde neden olduğu değişim/dönüşümler (Akkaş, 2010) dikkate alındığında olgunun toplumsal ve bireysel yaşam ve özgürlük alanlarına yansıyan boyut alması kent sakinleri (çalışmamızda yerleşik ifadesini kullanıyoruz) ve yönetimleri üzerindeki değişim ve adaptasyon baskısını arttırmıştır. Bu sürece çeşitli gerekçelerle ayak uyduramayan kent yönetimleri ve kent yerleşikleri kenti çağın beklentilerine cevap veren bir mekânsal ölçek olarak anlamlandırmaktan uzaklaşmak zorunda kalmışlardır. Kentte istihdam, yaşam standartları ve dahası çevresel değerler üzerinde ortaya çıkan olumsuzlukların giderilmesinde demokrasi talepleri ise ağırlığını korumaya sorunların aşılmasında bir umut olarak görülmeye devam etmiştir.

Tarihsel süreç içinde merkezi yönetimlerle ilişkileri ve ticari açıdan kaydettiği gelişmeler (özellikle burjuvazinin ortaya çıkışı) ile eklemleme süreçleri dikkate alındığında kent yerleşimleri, “özünde ideolojik, politik ve yaşam tarzı farklılıklarının bir arada var olduğu yaşamın temel mekânsal ölçeği” (Andrade & Franceschini, 2017) ifade etmektedir. Kent yerleşiklerinin yaşadıkları kayıpların telafisinde kent hakkı demokratik bir talep olarak öne çıkarken temelde insan hakları ile eşleştirilmektedir. Sosyal ve ekonomik eşitsizlikler dizisinin karmaşıklaştırdığı ve güçleştirdiği kent yaşamını bireyler açısından daha fazla marjinalleşmeyi önlemek için kent sakinlerinin sürece katılımı olarak adlandırılması kent hakkının demokrasi ile olan ilişkisine örnek teşkil etmektedir (IISD, 2021).

Kent sakinlerinin sadece kentin mevcut kaynaklarına erişme hakkına sahip olmadığı, aynı zamanda kenti geliştirme, dönüştürme ve şekillendirme sürecinin bir parçası olma hakkına sahip olduğu fikrine dayanan kent hakkı 1960’larda yaygınlaşan kargaşa ortamında ortaya konulmuştur. Kent hakkının öne çıkması Henri Lefebvre öncülüğünde başlamış olmakla birlikte ve teorik çerçevesinin biçimlenmesine David Harvey de önemli katkılar yapmıştır. Bu nedenle çalışmamızda kent hakkı kavramı Lefebvre ve Harvey’in görüşleri çerçevesinde analiz edilmektedir. Çalışma içinde

değinileceği gibi; başta yaşama hakkı olmak üzere; kişi güvenliği, özel hayatın gizliliği, seyahat ve dolaşım özgürlüğü, düşünce özgürlüğü dinlenme, konut, sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama, eğitim, sağlık, vatandaşlığa katılma, seçme, seçilme ve siyasi faaliyette özgürlüğü vb. başlıklar altında toplanan temel hak ve özgürlükler içinde “kent hakkı” niteliği itibarıyla üçüncü kuşak arasındaki dayanışma hakları içinde (Ertan, 2008b) yer aldığı savunulmaktadır.

Küreselleşme kavramına ilişkin analiz ile başlayan çalışmamızda, kent hakkı teorik olarak ele alınırken devamında temel haklar arasında kentli haklarının konumu açıklanmaya çalışılmaktadır. Uluslararası toplumun kent hakkına ilişkin yaklaşımları ayrı başlık altında ele alınırken Avrupa Konseyince yayınlanan Avrupa Sosyal Şartı (1961), Yerel Özerklik Şartı (1985), Kentsel Rönesans İçin Avrupa Kampanyası (1982), Avrupa Kentsel Şartı (1992), Yeni Bir Kentlilik İçin Manifesto (2008) metinlerde kent hakkına ilişkin yapılan atıflar ele alınmaktadır. Ayrıca BM tarafından yayınlanan; İnsan Hakları Evrensel Beyanname (1948), Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (1966), Viyana Sözleşmesi (1993), Stockholm Çevre Konferansı (1972), Ortak Geleceğimiz Raporu (1987), Çevre ve Kalkınma Konferansı (Rio/1992), Binyıl Kalkınma Hedefleri (2000), Johannesburg Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi (Rio+10/2002), Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio+20/2012), 2030-BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (2015), İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (1992), Kyoto Protokolü (1997), Paris Sözleşmesi (2015) ile 1976 ile 2016 yılları arasında Vancouver, İstanbul ve Quito’da düzenlenen Habitat konferansları ele alınmaktadır.

2. Kentli Haklarını Gündeme Taşıyan Gelişmeler

Çeşitli nedenler ve olası beklentiler eşliğinde (istihdam, eğitim, iyi yaşam koşulları) kent yerleşimlerinin çekici hale gelmesi ve/veya kentlerin cazibe merkezi haline dönüşmesi görünür bazı sonuçları beraberinde getirmiştir. Özellikle dar anlamda kentleşme olarak adlandırılan nüfus birikim sürecinin kontrolsüz ve hazırlıksız olarak işletilmesi toplumsal kesimlerin kent ile olan ilişkilerinde farklılıklar, ayrışmalar kopmalar, yalnızlıklar vb. sosyal kopuşlar ortaya çıkarmıştır. Kent ölçeğinde yaşanan sıkışmayı kuşkusuz neo-liberal politikaların varlığı ve güçlü ve savruk küreselleşme çıktıları ile eşleştirdiğimizde karşımıza kent ölçeklerini beklentileri karşılayamaz boyuta getiren istihdamdan eğitime ekolojiden ulaşıma vb. pek sorunların merkezi haline dönüştürmüştür.

Neo-liberal yeniden yapılanma süreçlerinin (yerel) demokrasiyi tehdit ettiği konusunda endişeler uyandırması kentlerdeki politik ve ekonomik yeniden yapılanmanın, kent sakinlerinin haklarını olumsuz etkilediği kaygısını ve bu çerçevede kent sakinlerinin mevcut haklarından mahrum bırakılma olarak algılanan aşamalı tepkileri ortaya çıkarmıştır (Purcell, 2002). Küreselleşme ile ortaya konulan anlayışın düşünsel, yasal, kurumsal, sosyo-ekonomik vb. yansımalarının en fazla hissedildiği ve aslında görünür kılınmasının beklendiği mekânsal ölçek kaçınılmaz biçimde kentler ve küreselleşmenin (olumlu/olumsuz) çıktıları ile öncelikle yüzleşmek durumunda kalanlar ise (bizim “kent yerleşikleri” demeyi tercih ettiğimiz) kentte yaşayanlardır. Küreselleşmenin ve neo-liberal politika araçlarının baskısının artması ile karmaşık bir hal alan kent yaşamı kent mekânsal ölçeğini paylaşan

yerleşik unsurların kent ile olan ilişki biçimlerini de tartışmalı ve karmaşık bir yapıya büründürmüş görünmektedir.

Toplumların kentsel mekan ölçeğinde aşama aşama geçirdikleri değişim ve dönüşümün kent yerleşiklerini ev ile işyeri/okul vb. arasında çerçevelenen (ki bu durumun COVID-19 ile başka bir yöne evrildiği gerçeği ise başka bir çalışma konusunu ortaya çıkarmaktadır) ve bu açıdan kendisi olmaksızın çıkarılıp kaba ve önceden programlanmış yeni bir kentsel yaşam ve/veya kentsel yaşam yoksunluğu/sıkışmışlığı arasında bıraktığı (Tavolari, 2020) gerçeği ile yüzleşmemize neden olmuştur. Gelinen noktanın aslında yeni bir durum olmadığını açıklar biçimde Harvey'e göre kent yerleşimleri; "hiçbir zaman kafa karışıklıklarından, çatışmalardan, şiddetten uzak, uyumlu bir yer olmamıştır" (Harvey, 2003). Bu çerçevede kente karşı sorumluluk alan ve sorumluluklarını yerine getiren kentliler/kent halkı için, kent ölçeğinde sahip olunan haklarının yeni sosyo-ekonomik göstergelere göre yeniden konumlandırılması arayışı kentli hakları fikrini "popüler" (Purcell, 2002) bir tartışma kümesi, devamında ise bu hakların korunması/geliştirilmesine yönelik bir mücadele alanı olarak öne çıkarmıştır.

Kentli haklarını görünür kılma arayışına yönelten temel perspektifin küreselleşme olduğunu söyleyebiliriz. Aşağıda her iki olguyu ele almaya ve ardından kentli hakları ile ilişkisini ortaya koymaya çalışacağız.

3. Küreselleşme: Kavramsal Çerçeve ve Etki Merkezinin Değişimine Dair Güçlü İşaretler

Düşünsel veya teorik düzeyde bir olgu olarak 1980'lerden itibaren literatürde görünürlüğü artan küreselleşme kavramı en genel anlamıyla; küresel ölçekteki sosyal, kültürel ve iktisadi bütünleşmeyi ifade etmektedir. Bununla birlikte olgunun öncelikle, dünyanın bir pazar şeklinde, malların ve sermayenin serbest dolaşımının sonucunda bütünleşmesini öngören bu süreç, insanlık tarihinde zaman zaman ortaya çıkan bir idealin, bir insanlık durumu olarak somutlaşmasına yol açma hali (Bayram, 2010) olarak açıklanabilir. Sürecin temel çıktıları bakımından kazanımlarını arttıran toplumlar için olumlu, kazanımları azalan ya da kaybeden toplumlar açısından olumsuz tanımları ve yorumları içerdiği söylenebilecek olan (Akkaş, 2010) ve McLuhan'ın küresel köy (global village) terimiyle literatüre giren; ekonomik, teknolojik, siyasal ve kültürel gelişmeleri içeren küreselleşme kavramının teorik düzeyde ele alınışı ve arka-plan algısı "kapitalist hegemonyanın yeni şekline cevap vermek" (Savage, Bagnall, & Longhurst, 2005) olarak tanımlanmıştır. Ekonomik, siyasal ve kültürel alanlarda yaşadığımız ve bizi belli oranda zihin karışıklığı içinde bırakan değişim ve dönüşümler içeriyor olmasının yanında dünyanın gerek küresel bir köy (Beck, 1999) gerekse sınırları olmayan bir yaşam alanı olarak tanımlanmasını sağlaması hem mevcut durumunun tanımlanması hem de sorun alanlarının belirlenmesi bakımından küreselleşme kavramı anahtar (Khi, Rahm, & Cogburn, 2007) bir olgu haline gelmiş görünmektedir.

Küreselleşmenin, liberal ekonomi anlayışının temel aparatlarından olan serbest ticaret uygulamalarıyla ivme kazanması ve etki alanını genişletmiş olması büyük oranda iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmelerle doğrudan ilişkilidir. Bu çerçevede küreselleşmeyi teknolojik gelişmelerin mümkün kıldığı, sınırlar boyunca mal, insan, sermaye, bilgi ve enerjinin hızlandırılmış akışı (Jaishankar, 2020) olarak açıklamanın yanında son tahlilde sosyal yaşam biçimlerinde neden olduğu değişim/dönüşümler (Akkaş, 2010) dikkate alındığında olgunun toplumsal ve bireysel yaşam ve özgürlük alanlarına yansıyan boyut alması (az önce ifade ettiğimiz) kavramın mevcut sorun alanlarının tanımlanması ve/veya çözümlenmesi bakımından anahtar olma rolünü ve belki de sorumluluğunu pekiştirmektedir. Küreselleşmeye yüklenen bu anlam yoğunluğu ve çeşitliliği içerisinde olguyu yaşanan mevcut sorunların temel kaynağı/sebebi olarak gösterme eğilimi sorunsal çözümleme kolaylığı gibi görünmesi; siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel vb. alanlarda yaşanan aşınma ve yozlaşma üzerinde küresel değerler hegemonyasının var olan, süregelen çoğu kez pejoratif etkisini görmezden gelmemize de yetmeyecektir.

21.yüzyılın ilk çeyreğinde neo-liberal politikaların sahadaki uygulama aracı özelliğini sürdüren küreselleşmenin kıtalar aşan serüveni Çin tarafından gündeme getirilen Bir Kuşak Bir Yol Projesi'nin gösterdiği ivme nedeniyle kritik bir dönemeçtedir. Xi Jinping'in siyasi liderliği devralmasıyla (2012) ortaya konulan ve bugüne kadar çok önemli ilerlemelerin sağlandığı Belt and Road Initiative/Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) Projesi; sadece bölgesel değil mevcut küresel dengelere ve küreselleşmeye bağlı değerlere belki de kazanımlara ilişkin güçlü değişim beklentisini ifade etmektedir. Jinping'in yeni bölgesel işbirliği modeli kurulması ve Asya Altyapı Geliştirme Bankası oluşturma çağrısı (Muttarak, 2020) mevcut küresel dengeleri etkileme potansiyeline sahip projenin ilk adımı olurken söz konusu BRI projesi başlangıcı ve hedeflediği coğrafi uzaklık tarihi ipek yolunun modernize edilmiş biçimi olarak görülmüş (Chatzky & McBride, 2020), Çin'in uluslararası hedeflerini bölgesel gücün ötesine çıkarmaya dönük önemli bir politika hareketi ve küresel güç olma ve "küresel liderlik rolü üstlenme" konusundaki artan ilgisinin belirgin işaretleri olarak (Gong, 2018; Habib & Faulkner, 2017) algılanmıştır.

BRI'ye ilişkin "önceki ekonomik küreselleşme fikirlerinden tamamen farklı olan barışçıl iş birliği, kapsayıcı açılma, karşılıklı öğrenme ve kazan-kazan fikirlerini benimsiyor" (Xue, Xiao, & He, 2016) olduğu savunusu veya olumlayıcı yaklaşımların projenin Batı'nın sahip olduğu kurumsal değerlere yönelik baskılayıcı veya reddedici nitelikler içermediği/içermeyeceği konusunda ikna edici bulunmadığı görülmektedir. Kaldı ki, Batı teknolojik becerisini yakalamak ve sonra da aşmak ve böylece Çin'i küresel yüksek teknoloji imalatında egemen kılmayı amaçlayan devlet öncülüğünde bir sanayi politikası olarak planlanan "Made in China 2025" projesi de (McBride & Chatzky, 2019) post-COVID sürecinde küreselleşme tartışmalarını etkileyecek parametrelerden biri olacak gibi görünmektedir. Bu çerçevede COVID-19 sürecinde gerginleşen ABD-Çin ilişkilerinin kötüleşmeye devam edeceği, küresel toplumun Çin ile hangi şekilde işbirliği ve rekabet edeceğine dahası gerektiğinde nasıl yüzleşeceğine karar vermesi gerekeceği (Blair, 2020) şeklinde ifade edilen endişeleri güçlendiren sahadaki gelişme; ABD yaptırımlarına tabi olan Çin ve İran'ın uzun süredir devam eden ekonomik ve

siyasi ittifaklarını güçlendirmek için Mart 2021 sonlarında 25 yıllık işbirliği anlaşması imzalaması olmuştur. Enerji, petrokimya ve nükleer enerjiden yüksek teknoloji ve askeri sektörlere kadar birçok alanda iş birliğini ve İran'ın Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'ndeki rolünü desteklemeye yönelik denizcilik projelerini kapsayan (Bozorgmehr, 2021) yönü ile Çin'in ekonomik ve politik etkisini önemli ölçüde genişletmeyi hedefleyen anlaşmanın ABD'de endişeye yol açmasının (Staff, 2021) olası çatışma düzey ve çeşitliliğini arttırma potansiyeli taşımakta olduğu açıktır.

4. Kent Yerleşiklerini Yeniden Konumlandırma Arayışı: Kent/Kentli Hakları

Sosyo-ekonomik, siyasal, yönetsel ve kültürel pek çok parametre açısından ele alınan ve ölçek bakımından kendi dinamikleri bulunan mekânsal ve toplumsal örgütlenme şekli ve yaşam biçimini bünyesinde taşıyan kent yerleşimleri (Güler, 2011); insanların çoğunlukla tarım dışı etkinliklerde bulunduğu ayrıca toplu, uygar ve yerel ihtiyaçlarının karşılandığı, işbölümü, örgütlenme, uzmanlaşma ve heterojen unsurların öne çıktığı mekânsal ölçek (Ertan, 2008a) veya insan sosyal yaşamının inşa edildiği ortam olarak (Andrade & Franceschini, 2017) tanımlanırken, dar anlamda kent sayısının ve kent ölçeğindeki nüfusun artması ise kentleşme (Keleş, 1993, s.19) olarak adlandırılmaktadır. Tarihsel süreç içinde merkezi yönetimlerle ilişkileri ve ticari açıdan kaydettiği gelişmeler (özellikle burjuvazinin ortaya çıkışı) ile eklenme süreçleri dikkate alındığında kent yerleşimleri, ideolojik, politik ve yaşam tarzı farklılıklarının bir arada var olduğu yaşamın temel mekânsal ölçeğini (Andrade & Franceschini, 2017) ifade etmektedir.

Kent ve kentli haklarının tarihsel kökeni, 1871'de yerel halkın Paris kent yönetimini ele geçirmesi ile ortaya çıkan ve bu niteliğiyle kentsel bir devrim olarak nitelenen Paris Komünü'ne dayanılmaktadır (Ertan, 2008a). Yerel halkın, kentsel haklarını savunmak amacıyla başlattığı ve 71 gün süren girişim, kent halkının kendi kendini yönettiği doğrudan demokrasinin dünyadaki ilk örneği ve proletaryanın burjuva sömürüsüne karşı ilk büyük ayaklanması olarak (Greenberg, 2007) adlandırılmıştır. Komün yönetimi kente hâkim olduğu süre içinde, kilise ile devleti ayrıştırması, işçilere çalışma özgürlüğü sağlanması, düşünceyi ifade hürriyeti ve bireysel vicdani özgürlükler tanınması, kent düzeninin sağlanmasına yönelik savunma birimlerinin kurulması, kent yönetimine halkın doğrudan katılımının sağlanması ve daha fazla cinsiyet eşitliği içeren radikal uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Somut anlamda; kira ödemelerinin durdurulması, ücretsiz halk eğitimi verilmesi, kullanılan konutlara el konulup yeniden dağıtılması sağlanırken ekmek fiyatları sabitlenmiştir (Duquette, 2019; Ertan, 2008a; Grams, 2021).

Kentsel haklar konusunun öne çıkması Henri Lefebvre öncülüğünde başlamış olmakla birlikte ve teorik çerçevesinin biçimlenmesine David Harvey'in önemli katkıları olmuştur. Lefebvre ve Harvey'in kentli hakları konusunda oluşturduğu teorik çerçeve, kent ölçekli toplumsal kesimlerin taleplerinin şekillenmesine yönelik düşünsel arka planın oluşmasında belirleyici olmuştur (Güler, 2011). Kent yaşam alanları, düşünsel açıdan kavramsal perspektiflerin (demokrasi, katılım, özerklik, yerellik vb.) geliştirdiği bir mekânsal ölçek olarak tarihsel bir rol üstlenmiştir. Kenti daha iyi yaşam arayışının

cazibe merkezi haline getiren özelliklerinin yanında yönetim erkleri karşısındaki bireysel konumlarını açığa çıkarma işlevi sağlayan kavramlardan biri de “kent hakkı” kavramı olmuştur. Bu çerçevede kent hakkı, bütün bireylerin kentsel hizmetlerden kaliteli ve uygun biçimde yararlanabilmesini içeren (Ertan, 2008b) bu yönüyle toplumsal kesimlerde güçlü karşılığı bulunan hak talebi olarak algılanmaktadır.

1960’ların ortaya çıkan ve yaygınlaşan kargaşa ortamı içinde ortaya çıkan talepler kent hakkı düşüncesinin gelişmesine neden olmuştur (Mitchell, 2003; akt. Ertan, 2008b). Henri Lefebvre tarafından ortaya konulmasının ardından kent yerleşimlerdeki sosyal hareketler ve sivil toplum grupları tarafından siyasi bir araç olarak kullanılan kent hakkı kavramı genel olarak; “kent sakinlerinin sadece kentin mevcut kaynaklarına erişme hakkına sahip olmadığı, aynı zamanda kenti geliştirme, dönüştürme ve şekillendirme sürecinin bir parçası olma hakkına sahip olduğu fikrine” (Harvey, 2013; Chueca, 2016; Reuter, 2019; Lefebvre, 1996; akt. Ertan, 2008b) dayanırken kavram söz konusu içeriği ile “kentsel yaşama yenilenmiş bir erişim biçimi” (Yan, 2016) olarak açıklanmıştır. Lefebvre öncülüğünde kent ölçeğine taşınan kentli hakları kavramı David Harvey tarafından da geniş kapsamlı ele alınmıştır. Biz de bu çerçevede kavramsal çerçeveyi iki öncül yazarın görüşleri çerçevesinde yansıtmaya çalışacağız.

Kimi zaman metaforik anlamlar yüklenmesi kent hakkı kavramını kimin kentten yararlanacağı ve nasıl bir kent olması gerektiği konusunda harekete geçirecek bir iddia ve bir slogan (Marcuse, 2009; Goldberg, 2008) olarak algılanması sonucunu ortaya çıkarmış olması kavramsal içeriğin zenginleşmesine engel ol(a)mamıştır. Teoride mekânsal ölçek olarak kentte gelişen ve yerleşik unsurlar olarak adlandırmayı tercih ettiğimiz yerel halk ile eşleştirilen ve görünür kılan haklar manzumesinin nitelenmesi ve kapsamı konusunda 3 temel kavramsal kullanım ortaya çıkmaktadır: Kent hakkı, kentli hakları ve kentsel hak. Kent hakkı ve kentli hakları kavramları birbirlerinden farklıymış gibi görünseler de aralarında yakın ilişki bulunmaktadır.

Kapitalist ekonomik sistem tarafından sermaye birikiminin çıkarlarına hizmet eden araçsal bir mekanizmaya dönüştürülen ve bu biçimiyle de üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkan kent (Keleş & Mengi, 2017) Lefebvre’ye göre sakinleri (bizim yerleşikler olarak ifade ettiğimiz) tarafından üretilen, “hareketi, karmaşıklığı, çatışmaları ve çelişkileri” yansıtan dinamik bir alandır. Bu çerçevede kent hakkı, kent sakinleri için; kent yaşamına ve dolayısıyla yenilenmiş merkezkiye yönelik buluşma, karşılıklı etkileşimde bulunma, yaşam ritimlerine ve zaman kullanımına yönelik olarak kentsel mekanların bütüncül ve eksiksiz kullanımını sağlayan bir haktır (Reuter, 2019; Ertan, 2008b). Sosyo-ekonomik ve politik amaçlı toplumsal hareketleri Marksist bir anlayışla ve sınıf temelli bir çözümleme ile anlamlandırmaya çalışan David Harvey, kentsel soruna ilişkin olarak sermayenin dolaşım sürecinde kent çevresinin oynadığı rolü vurgulamaktadır (Güler, 2011). Harvey kent hakkını “kolektif hak” olarak nitelemiş ve hem kentte var olana ulaşabilme, onu kullanabilme ve edinebilme, hem de var olanı değiştirebilme, mekânı biçimlendiren ilişkileri yeniden yapılandırabilme ve kentsel süreçler üzerinde demokratik denetim kurabilmeyi içeren bir talep (Keleş & Mengi, 2017) olarak açıklamıştır. Bu açıdan bakıldığında Harvey, kent ölçeğini daha iyi yaşam alanları kılabilme hedefine yönelik

yenileme, dönüştürme eksenli kentleşme süreçlerinin ortak/kolektif hak anlayışının gerektirdiği biçimde sağlanması gerektiğini belirtmektedir. Kentleri kendimizi yansıtacak biçime dönüştürme idealinin “insan haklarımızın en değerli ama en çok ihmal edilenlerinden biri olduğunu” (Harvey, 2013) belirten Harvey, geleneksel nokta itibarıyla uygulanan neo-liberal politikaların piyasa üzerinde oluşturduğu tekel gücünün (Harvey, 2003) kentleşme süreçlerinde benzer bir etki göstermesinin önüne çözüm olarak kolektif hak biçiminde açıkladığı kent hakkını öngörmektedir.

Kavrama (çoğul değil) tekil anlamlar yükleyen Lefebvre'nin analizinde kent hakkı, özgürlük, sosyal ilişkilerde bireyselleşme, yaşam alanı ve yaşama hakkını kapsayacak şekilde kendini üstün bir haklar biçimi olarak gösterir. Bu çerçevede kentte yaşayanların temel insan haklarının hepsinden, hiçbir engelleme olmaksızın yararlanmaları gerektiğinden hareketle Lefebvre'nin kent hakkı kavramının tekilliyi içinde örtülü biçimde temel insan haklarının ve özgürlüklerinin çoğulculuğu da bulunmaktadır. Kaldı ki Lefebvre ve Harvey öncülüğünde kentbilimciler de kent hakkını tekil görünüşüne karşın, vatandaşların yerleşik olduğu kentte “yararlanma hakkına” sahip bulunduğu pek çok hak ile iç-içe olduğunu, bu nedenle “tekillik içinde çoğulluktan söz edilmesinin yanlış olmayacağını” kabul etmektedirler. Öte yandan kentin yapay çevrenin bir parçası olduğu ve insanın tam merkezinde bulunduğu sosyo-ekonomik siyasal ve kültürel ilişkilerle biçimlendiğini düşünecek olursak, bütüncül bir “kentsel hak” ifadesinin doğru kullanım olduğunu üstelik Lefebvre'nin de kent hakkı kavramını temel hak ve özgürlükleri içeren bir perspektifte ele aldığı (Reuter, 2019; Keleş & Mengi 2017) savunulmaktadır. Bu açıdan kent hakkı insan yaşamı ve varoluşu ile ilgili tüm haklar bütününe kente yansıyan boyutlarını ele alan geniş bir çerçeveyi yansıtmak durumundadır.

Bu çerçevede hangi hakların kentsel, hangilerinin değil tartışması kaçınılmaz görünmektedir. Kentin kendi yapısı içinde gelişmeyi ve medeniyeti yansıtır olmasının yanında düzensizlikleri ve karmaşayı da içeren yapılar olmasını (Ertan, 2008b) “karmaşık sistemler” olarak adlandıran Sassen; büyük ve karmaşık olan bir kentin (hele de küresel bir nitelik taşıyorsa) küresel kurumsal sermayenin mobilizasyonunu sağlayacak ve onunla uyumlu kılınacak biçimde kural dışılaşma ve özelleştirme ağırlıklı mali politikalar ile yüzleşmesinin kaçınılmaz olduğuna işaret etmektedir (Sassen, 2014). Bu yaklaşım da başlı başına kentli haklarının perspektifinin genişletilmesi zorunluluğunu göstermektedir. Benzer şekilde Lefebvre de küresel sistemin kent üzerindeki oluşturduğu baskıya ilişkin olarak kentin bugününü ve geleceğini belirleme hakkının özel sermayeye veya devlete ait değil kent ölçeğinde yaşayan veya çalışan herkese ait olduğunu savunmaktadır. Lefebvre bu çerçevede neo-liberal politikalar ve küreselleşme etkisiyle gelişen ve çarpıklaşan kentsel ölçekli ilişkilerinin radikal bir dönüşümü ve gerçek bir demokrasi uygulamasına evrilmesini öngörmektedir (Goldberg, 2008). Lefebvre bu yaklaşımını kent hakkı, “kent sakinlerinin kent ölçeğinde sunulana erişmesine izin vermekle kalmaz, aynı zamanda onu değiştirme ve kendi yaşamlarını buna göre uyarlama hakkını da içeriyor olması” (Reuter, 2019) biçiminde açıklamaktadır. Sürecin kaçınılmaz olarak vatandaşların kent ile olan mevcut konumlandırılması ve gelecek planları üzerinde zorlayıcı etkilere yol açacak olması kentli haklarının küresel ve neo-liberal politika argümanları çerçevesinde eş zamanlı ele alınmasını gerektirmektedir. Harvey bunun gerçekleşebilmesi için kent hakkının “hem işlerliği olan bir slogan hem

de politik ideal olarak benimsemesi gerektiğini” (Harvey, 2013) vurgulamaktadır. Kente ilişkin tüm kararların kent yerleşiklerinin bugün ve gelecek yaşam döngüleri ile ilişkili olması gerçeğinden hareketle kent yönetim süreçlerinin kent hakkı olarak konumlandırılması gereği ortaya çıkmaktadır. Bu ise kentli haklarının temel hak ve hürriyetler kapsamındaki haklar çerçevesinde ele alınmasını gerektirmektedir. Söz konusu yaklaşım “mevcut neo-liberal politikaların kentsel kimlik ve aidiyet ideallerini zedelediği ve kentsel huzursuzluk iklimini yaygınlaştırdığı” (Harvey, 2013) haklı eleştirisinin giderilme aracı olarak görülebilecektir.

5. Temel Haklar Sınıflandırmasında Kentli Haklarının Konumu

Düşünsel sistematiği açısından Eski Yunan’a ve Roma Hukuku’na dayanan insan hakları ve temel özgürlükler çerçevesinde hak kavramı, hürriyet kavramının somutlaştırılmış biçimi, hürriyetin somutta gerçekleştirilmesinin aracı veya kişilere irade kudreti tanımak suretiyle hukuk düzeni tarafından korunan menfaat olarak açıklanmaktadır (Gözler, 2019a; Gözler, 2019b). Hiç kimsenin karşı çıkamayacağı ve sonuna kadar desteklemek durumunda olduğu en üst düzeydeki hukuksal değerler olarak insanların sahip oldukları temel hak ve özgürlükler, tarih boyunca yaşanan mücadelelerin sonucu (Çeçen, 2013) olmakla birlikte II. Dünya Savaşı’ndan sonra özellikle bireylere yönelik toplu şiddete bir yanıt olarak onların özgürlükleri, dürüstlükleri ve yaşamlarını garanti altına alacak uluslararası düzeyde yasal zemine kavuşan insan hakları belgelerinin amacı, insanların belirli haklarını devlet tarafından veya en azından dolaylı olarak bireyler tarafından ihlal edilmesine karşı korumak olarak belirlenmişti (Düwell & Bos, 2016).

İnsan haklarının temel felsefesinin, dönemsel gereklere göre yeni haklar üreten ve mevcut insan haklarının mevcut içeriklerinin de değişmesini gerektiren yapıya sahip olmasından hareketle kent hakkı düşüncesi de insan hakları içinde yer almıştır (Ertan, 2008b). Başta yaşama hakkı olmak üzere; kişi güvenliği, özel hayatın gizliliği, seyahat ve dolaşım özgürlüğü, düşünce özgürlüğü ve düşüncüyü açıklama/yayma, çalışma, uygun ve adil ücret, toplumsal güvenlik, dinlenme, konut, sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama, eğitim, sağlık, vatandaşlığa katılma, seçme, seçilme ve siyasal faaliyette bulunma özgürlüğü vb. temel hak ve özgürlükler insan haklarının tarihsel süreç içinde yeniden biçimlenmesinin yansımasıdır (Pektaş & Akın, 2010). Bu konudaki çeşitliliğin artışı küreselleşmenin etkisini göz ardı etmek mümkün değildir ve kaldı ki küreselleşmenin geniş etki alanı insan hak ve hürriyetlerinin yükselen bir değer olarak algılanmasını da gerektirmiştir. Yaşanan sosyo-ekonomik ve teknolojik gelişmeler ekseninde çevre, katılım, bilgi edinme, toplumsal örgütlenme altyapısı, dijitalizm, vb. alanda yeni perspektifleri olduğu kadar beraberinde eşitsizlikler temelli sorun alanlarını ortaya çıkarmıştır. Bu noktada kentlerin üzerindeki baskının artması beraberinde kentli hak ve taleplerinin öne çıkmasını bir nevi zorlamıştır.

Düzenlendikleri alan açısından negatif, pozitif ve aktif statü hakları olarak sınıflandırılan (Gözler, 2019b) kamu hakları (public rights) tarihsel ortaya çıkış süreci açısından kişisel ve siyasal haklar bakımından birinci kuşak, ekonomik toplumsal ve kültürel haklar bakımından ikinci kuşak ve

dayanışma hakları adı altında üçüncü kuşak haklar olarak bilinmektedir. Konut dokunulmazlığı, haberleşme hürriyeti, yerleşme ve seyahat hürriyeti, toplantı ve gösteri düzenleme hakkı, mülkiyet hakkı vb. oluşan ve bu çerçevede kişinin temel haklarını ve siyasal özgürlüklerini içeren birinci kuşak haklar kentsel mekân ölçeğinde yaşayanlar için mekânı kullanabilmek, değiştirebilmek ve koruyabilmek açısından önem içermektedir. İkinci kuşak haklar kapsamında ele alınan konut hakkı, güvenlik hakkı, gençlik ve ailenin korunması, eğitim ve öğrenim hakkı kentsel hakların temel yansımalarındandır. Yerel yönetimlerin ve kentli haklarının yer aldığı birçok uluslararası metin gerçekte birinci ve ikinci kuşak haklara yönelik olarak düzenlenirken (Karasu, 2008) Keleş ve Mengi'nin yaklaşımına göre kentsel haklar, dayanışma hakları olarak da adlandırılan çevre, kalkınma, su, barış, insanlığın ortak mirasından yararlanma hakları kapsamındaki üçüncü kuşak haklardandır (Keleş & Mengi, 2017; Karasu, 2008; Ertan, 2008b). Kentli haklarının bireylerin haklarından ayrı bir bağımsızlığı yoktur ve dayanışma hakları dışında, temel insan hak ve özgürlükleri ile sosyo-ekonomik hak ve özgürlüklerin kente yansımalarından meydana gelir ve dolayısıyla kentli hakları insan haklarının özel bir türünü oluşturmaktadır (Çelebi, 2014). Bu haklar kentlinin birey olarak sahip olduğu insan haklarını ayrıca bireyin içinde yaşadığı kentin ve toplumun bir üyesi olarak o kentin kentsel ve çevresel değerleri üzerindeki haklarının tamamını oluşturmaktadır (Pektaş & Akın, 2010). Kapsamı ve niteliğiyle gelişen ve görünür hale gelen kent hakkı, üçüncü kuşak haklar kategorisinde bulunan dayanışma haklarının arasındaki çevre hakkının, aynı zamanda birinci kuşak haklar arasındaki yaşama hakkının bir uzantısı şeklinde ele alınabilmekle birlikte (Ertan, 2008b) bu hakların neler olduğu konusunda fikir birliği oluşmamasının yanında henüz gelişimini ve kurumsallaşmasını tamamlamamış olduğu söylenebilir (Güler, 2011; Gönüllü, 2014).

Kent hakkı, şimdiki ve gelecekteki tüm sakinlerin adil, kapsayıcı, güvenli, sürdürülebilir ve demokratik araçlarla desteklenmiş biçimde tüm insan yerleşimlerinde ikamet etme, kullanma, üretme, dönüştürme hakkına sahip olmasını ifade etmektedir (Right to the city components, 2021). Kentte yaşamak kentin sunduğu sosyo-ekonomik, siyasal, fiziksel, kültürel ve benzeri haklardan yararlanma imkânı dikkate alındığında, kentte fırsat eşitliği şartlarında yaşamak ve kentin olanaklarından eşit yararlanabilmek yaşama hakkından doğan bir insan hakkı olarak her vatandaşa tanınması gereken bir pozitif hak olarak görülmektedir (Ertan, 2008b). Küreselleşme eksenli genel politika araçlarının pejoratif yansımaları olarak niteleyebileceğimiz sağlık, eğitim, ulaşım sorunları; çevre, çarpık kentleşme, toplu atık ve güvenlik sorunlarının yanı sıra sosyal yaşama katılma, kültürel olanaklardan faydalanma ve ayrımcılığa uğramama gibi temel insani beklenti ve taleplerin (Akdemir, 2020) karşılanması bakımından temel ölçeğin kentsel alan olması bu konuda kenti ve kentli haklarını insan hakları açısından önemli bir kavşak noktası haline gelmesine neden olmuştur. İnsan haklarının soyut, evrensel düzenlenişine karşı, kentli hakları evrensellikten yerelliğe, soyutluktan somutluğa ve genellikle özelliğe giden bir düzenleme eğiliminin sonucudur ve kentli hakları kentte yaşayan bireyi temel aldığı için somuttur (Geray, 1998). Bu niteliği itibarıyla kentli hakları, yerel hizmet etkinliğinin artırılması başta olmak üzere, ekonomik, sosyal ve kültürel altyapıların genişletilmesi, dayanışma duygusunun geliştirilmesinde ve kent ölçeğinde etkin vatandaş (veya kentteki yerleşiklerin) katılımının

teşvik edilmesinde önemli bir yere sahiptir. Öte yandan bileşenleri arasında; ayrımcılık içermemek, cinsiyet eşitliği, farklılıkları fırsat olarak görmenin gereği olan kapsayıcılık, sosyalleşme, güçlü siyasal katılım, politika süreçlerine kent unsurlarının ortak müdahalesi, kırsal alanlar ile güçlü irtibat ve inovatif teknolojik gelişmenin yanında ekonomik kalkınmaya açık olmanın yer alması (Right to the city components, 2021) kent hakkı olgusunun boyutları hakkında olduğu kadar bu hakkın görünür kılınması noktasındaki sorumluluk sahibi kurumsal yapılara ve kentli yerleşiklere önemli roller yüklediğinin göstergesidir. Bu anlamda kentli haklarının kent yaşamının unsuru haline getirilmesi demokrasinin yerel anlamda işletilmesi, insan haklarının yaygınlık kazanması ve kent yönetimlerinin etkin-verimli kılınması için zorunludur (Karasu, 2008).

Kentli haklarının bireyin tek başına ve toplu olarak talep edebileceği haklar olması dolayısıyla bireylerin ve toplumların diğer birey ve topluluklara karşı söz konusu hakları gerçekleştirmek ve korumak yükümlülükleri de bulunmaktadır (Geray, 2000; akt. Ertan, 2008a). Bu çerçevede kentli haklarının yararlanıcılarının; yerel halk, tüzel kişiler, kentte toplumsal kesimler ve gelecek kuşaklar kentli haklarının sunumundan sorumlu olanların veya kentli haklarının sorumlularının başta kent yönetimleri olmak üzere devlet, kentliler ve kentte yaşayanlar olarak sıralanıyor olması yöneten (uluslararası kuruluşlar, devlet, kent yöneticileri) ve yönetilen (yerel halk, örgütlü toplumsal kesimler) işbirliğini kaçınılmaz kılmaktadır (Keleş & Mengi, 2017; Karasu, 2008; Akdemir, 2020). Kentte yaşayanların çıkarlarını korumak ve geliştirmek amacıyla tasarlanan kentli hakları, hak sahiplerine kente ilişkin düşüncelerini açıklamaya yönelik kullanım hakkını sağlarken aynı zamanda yaşanabilir konutların, yeşil alanların ve yerel nitelikli benzeri hizmetlerin kullanımını da içermektedir. Ancak söz konusu haklara ulaşılabilmesi için kentlerde yaşayan insanların kente dair edindikleri haklarının neler olduğunu bilme hakkı da vardır (Purcell, 2002; akt. Güler, 2011).

İlk ortaya konulduğu dönemde ahlaki bir öneri özelliği gösteren kent hakkı günümüzde insan haklarının kent ölçeğinde gerçekleşebilmesinin ayrılmaz bir parçası olarak teorik bir temele yerleşmiş bulunmaktadır (Ertan, 2008b, s.136). Ancak kentli haklarının gerçekleşmesi için bireylere ve yöneticilere düşen görev ve sorumlulukların kurumsallaşması ve kentsel yaşama aktarılmasına yönelik bazı gelişmelerin sağlanması ve bazı hakların tanınması konusu gündeme gelmek durumundadır. Öncelikle kentte yaşayan kişilerin kendi haklarını kullanırken mekânsal ölçeği paylaştığı diğer bireylerin kentli haklarını ihlal etmesinin önlenmesi, bunu sağlamaya yönelik olarak kentli bireylerin kişiliklerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu ön şartın sonrasında ise sağlanması gereken hakları üç başlık altında toplayabiliriz. Birincisi bilgilendirme hakkı; kentlilerin kentsel yaşam alanlarını tahrip etme riski bulunan plan, proje ve uygulamalar konusunda bilgilendirilmesidir. Vatandaşlar için bilgi edinme özgürlüğünün birçok hakkın uygulanmasının önkoşulu olduğu dikkate alındığında Devletin bilgi edinme hakkına yönelik etkin iletişim ağını kurma yükümlülüğü bulunmaktadır. İkincisi katılma hakkı; bireylerin ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla toplumsal kesimlerin kente yönelik karar süreçlerinin her aşamasına etkin şekilde yer almasının sağlanmasını gerektirir. Üçüncüsü başvuru hakkı; kentsel mekâna yönelik tahribat durumunda vatandaşlara ve örgütlü toplumsal kesimlere idare ve yargı makamlarına başvuru imkanının kesintisiz şekilde tanınması gereklidir (Tekeli,

1994; Kaboğlu,1994; akt. Ertan, 2008a). Bu yönüyle kent hakkı, sadece kentsel mekânda yaşamı düzenleyen dar bir hak talebi değil, kentsel yaşamın kalitesi ve içeriği ile ilişkili kapsamlı uygulama alanına dönük bir hak niteliği taşımakta olduğu gerçeği ortaya çıkmış olacaktır. Bu yönüyle ele alınacak kent hakkı perspektifinin kentlileşen dünyada önemini arttırmaya devam edeceği söylenebilir. Kavramın artan önemi ve toplumsal ölçekte karşılığının genişletilmesi toplumdaki farklı grupların kente ilişkin haklarını yerine getirmeyi gerektireceğinden kent hakkının kapsamının; çocuklar, gençler, kadınlar, yaşlılar, engelliler ve yoksullara yönelik genişletilmesi (Ertan, 2008b) mümkün olacaktır.

6. Kentli Haklarının Uluslararası Hukuk Dayanakları

Kentin gelişimi ile insan haklarının uygulamaya aktarılması arasında oldukça yakın bir ilişki (Hansel, 1996) olduğuna ilişkin tarihsel yaklaşımı destekleyen gelişmelere uluslararası belgelerde rastlamak mümkündür. Ancak kent yönetimleri ve kentli hakları konusunda taraf devletleri bağlayıcı niteliği olan uluslararası hukuki bir metin mevcut olmamakla birlikte, uluslararası kamuoyunda moral değerler olarak kabul gören bazı metinlerde kentli haklarına ve yerel yönetimlere doğrudan/dolaylı biçimde yer verilmektedir (Karasu, 2008). Örneğin, ekonomik iş birliği, göçmen işçiler, güvenlik, çevre, kültür, sivil toplum kuruluşları vb. başlıkların imza altına alındığı (AGİT 1990) Paris Şartı'nda; insan hakları ve temel özgürlüklere dayalı demokrasiye kararlı bağlılık; ekonomik özgürlük ve sosyal adalet yoluyla refah ve herkes için eşit güvenlik ilkeler olarak teyit edilmiştir (Charter Of Paris, 1990).

Örneğin, Avrupa ölçeğinde kentli haklarının gelişimi açısından önemli taahhütler içeren Maastricht Anlaşması'nda (1992) üye devletlerin; "özgürlük, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ile hukukun üstünlüğü" ilkelerine bağlılıkları vurgulanmış, tarih, kültür ve geleneklerine saygı çerçevesinde halklar arasındaki dayanışmayı güçlendirme arzusu ve yerellik ilkesi (mad. 10, 20, 167) belirtilmiştir (Ertan, 2008a; Treaty on European Union, 1992). Uluslar üstü konumu ile toplumsal ve küresel ölçekli sorunların (insan hakları, yönetimler arası ilişkiler, çevre, iklim, yoksulluk, eğitim vb.) giderilmesi yönelik liderlik ortaya koyan Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi bünyesinde yer alan çeşitli metinlerde kentli haklarının tanınması, korunması ve geliştirilmesi ile eşleştirebileceğimiz yaklaşımlar yer almıştır. Aşağıda bu metinler kentli haklarına ilişkin vurguları açısından ele alınmaya çalışılacaktır.

6.1. Avrupa Konseyi Metinlerinde Kentli Hakları

İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan Avrupa Konseyi (1949) tarafından insan haklarının kurumsallaşması için hazırlanan bazı metinler kentli haklarına yönelik atıf ve izler taşımaktadır. Bu kapsamda Avrupa Sosyal Şartı, Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ve kentli hakları açısından önemli bir ilerleme perspektifi inşa eden Avrupa Kentsel Şartları kentli hakları açısından ele alınacaktır.

6.1.1. Avrupa Sosyal Şartı ve Yerel Yönetimler Özerklik Şartı

Avrupa Konseyi'nce Avrupa Sosyal Şartı'nda (1961) üye devletler; medeni ve siyasi hak ve özgürlükleri güvence altına almanın yanı sıra sosyal haklardan yararlanmanın ırk, renk, cinsiyet, din, siyasi görüş, vb. ayrımcılık yapılmaksızın güvence altına alınması gerektiği konusunda hem fikir olduklarını ayrıca uygun kurumlar ve eylemlerle yaşam standardını iyileştirmek ve hem kentsel hem de kırsal nüfusun sosyal refahını artırmak için her türlü ortak çabayı göstermeye kararlı olduklarını teyit etmişlerdir (European Urban Charter, 1992; Ertan 2008a). Avrupa Sosyal Şartı genel karakteristiği açısından Avrupa Kentsel Şartı'nın habercisi (Karasu, 2008) olarak değerlendirilmiştir.

Avrupa Konseyi belgelerinden olan Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nda (1985) yerel kamu hizmetlerine bütün yurttaşların etkin katılımını sağlamaya yönelik hukuki, idari ve mali açıdan öngörülen yaklaşımlar, kentli haklarının kurumsallaştırılması girişimleri açısından önem taşımaktadır (Karasu, 2008). Özerklik Şartı, merkez-yerel arasında yetki dağılımının yeniden şekillenmesi ve yerelleşme eğiliminin hızlandırılmasına yönelik; özerklik, mali güç, seçilmişlerin görevlerini özgürce yerine getirmesi başlıklarındaki ilkesel yaklaşımların yanında (Güngör & Negiz, 2017) kentli hakları çerçevesinde hukuki arka-planın oluşmasına teşvik edici zemin oluşturmuştur. Tarihsel süreç açısından özellikle burjuvazinin gelişmesi ile merkezi yönetime karşı güçlenen kent yönetimi deneyimine bu çerçevede teorik ve pratik açıdan yerel demokrasi geleneğine sahip Avrupa toplumları açısından Şart, modern zamanların yerel demokrasi manifestosu olarak görülebilir. Bu yaklaşımımızı teyit eden biçimde Özerklik Şartı'nın önsözünde, yerel makamların her türlü demokratik rejimin temellerinden birisi olduğu vurgulanmış, vatandaşların kamu işlerinin sevk ve idaresine katılma hakkının Avrupa Konseyine üye devletlerin tümünün paylaştığı demokratik ilkelere biri olduğu savunulmuş ve bu hakkın en doğrudan kullanım alanının yerel düzeyde olduğu belirtilmiştir (CCRE, 1985). Fransız doktrininde ifade edilen "biri uzaktan daha iyi yönetebilir, ancak daha yakın olduğunda daha iyi idare edebilir" ilkesinin (Zaharia & Bilouseac, 2009) bir yansıması olarak Özerklik Şartı'nda gerçek sorumluluklara sahip yerel yönetimlerin varlığının "hem etkili hem de vatandaşa yakın bir yönetim sağlayabileceği" inancı (CCRE, 2010) çerçevesinde; özerk yerel yönetimlerin korunması ve güçlendirilmesinin demokratik ilkelere ve idarede adem-i merkeziyetçiliğe dayanan bir Avrupa oluşturulmasında önemli bir katkı sağlayacağı savunulmuş, özerk yerel yönetim; "yerel makamların, kanunlarla belirlenen sınırlar çerçevesinde, kamu işlerinin önemli bir bölümünü kendi sorumlulukları altında ve yerel nüfusun çıkarları doğrultusunda düzenleme ve yönetme hakkı ve imkanı" (mad. 3/1) olarak tanımlanmıştır.

Kentli haklarının yaşama geçirilebilmesi ve kurumsallaştırılması için hukuki ve ekonomik açıdan yerel yönetimlerin güçlü kılınması zorunluluğunun Özerklik Şartı ilkelerinde dikkate alındığı görülmektedir (Geray, 1998). Kaldı ki vatandaşa en yakın olan yerel yönetimlerin haklarını belirlemek ve korumak amacına odaklanmak üzere hazırlandığı belirtilen Özerklik Şartı en geniş anlamda insan haklarının savunulması ideali ile de öne çıkmaktadır (CCRE, 2010). Bu çerçevede kentli hakları ile doğrudan/dolaylı olarak ilişkilendirilmesi mümkün şekilde özerklik şartı içeriğinde; özerk yerel yönetim ilkesinin ulusal mevzuatla ve uygun olduğu durumlarda anayasa ile tanınması hükme

bağlanmış (mad. 2); yerel yönetimlerin yapısal oluşumu demokratik kurallar çerçevesinde ele alınmış, “yurttaş meclisleri” ve “halkoylaması” hükümleri ile katılımcı yerel yönetim anlayışına yer verilmiş (mad.3/2); “yerel makamları doğrudan ilgilendiren tüm konulara ilişkin planlama ve karar alma süreçlerinde kendileriyle zamanında ve uygun biçimde danışılması öngörülmüş (mad.4/6); yerel yönetimlerin sınırlarının “değiştirilmesi” konusunda “referandum” yönteminin öngörülmesi ile (mad.5) yerel halkın yaşamsal sınırlarının belirlenmesi konusunda katılımcı (danışma) yönetim modeline güçlü atıf yapılmış; yerel makamlara kendi yetkileri dahilinde kendilerine anayasa ve yasalar ile tanınan sorumluluklarını yerine getirebilecek yeterlilikte ve serbestçe kullanabilecekleri yeterli mali kaynaklar sağlanması öngörülmüştür (mad.9/1). Söz konusu içeriği açısından Özerklik Şartı'nın kentsel haklar bakımından yerel yönetime katılma hakkını güvence altına almanın yanında kentsel hakların yaşama geçirilmesini gerçekleştirebilecek güçlü yerel yönetimin sağlanmasını amacına (Geray, 1998) yönelik olduğunu söylemek mümkündür.

6.1.2. Avrupa Kentsel Şartı ve Yeni Bir Kentlilik İçin Manifesto

Kentli haklarının kurumsal yansımaları ve görünür kılınması açısından kritik eşiklerden birini teşkil eden ve Avrupa Konseyi metinlerinden olan (1992-2008) Avrupa Kentsel Şartları ile ortaya konulan temel yaklaşımların kaynağı ve/veya başlangıç noktası Avrupa'da çağdaş kent toplumunu etkileyen güncel sorunlara çözüm üretmek amacıyla 1982'de geliştirilen Kentsel Rönesans İçin Avrupa Kampanyasıdır. Avrupa'da çağdaş kent toplumunu etkileyen güncel sorunlara çözüm üretmek amacıyla 1976'da başlatılan çabalar sonucunda 1982'de Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Berlinde düzenledikleri toplantıda Kentsel Rönesans İçin Avrupa Kampanyası açıklanmıştır. Avrupa Konseyi resmi belgesine göre kampanya ile kentsel rönesans ve kentsel yaşamın iyileştirilmesi hedeflenirken, kentsel rönesans kavramı kentsel alanların dokusu, nitelikleri ve işlevinde yeterli standartlara ulaşılması olarak açıklanmış ve beş politika başlığı belirlenmiştir: Kentsel çevre kalitesini iyileştirmek; mevcut ve eski binaların, konutların ve alanların rehabilitasyonu; sosyal, eğitimsel ve kültürel tesis ve olanakların sağlanması; toplum bilinci ve halkın katılımını sağlamak ve yerel yönetimlerin rolü, yerel yönetim hizmetleri ve kent yönetimi (European Campaign For Urban Renaissance Final Report, 1982). Söz konusu politika başlıkları çerçevesinde Avrupa Konseyi tarafından Avrupa Kentsel Şartı (1992) ve Yeni Bir Kentlilik İçin Manifesto (2008) yayınlanmıştır.

6.1.2.1. Avrupa Kentsel Şartı (1992)

Kentsel Rönesans İçin Avrupa Kampanyası temel alınarak hazırlanan ve Avrupa Konseyi kurumlarından olan Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Konferansı'nın Strazburg toplantısında 18 Mart 1992'de kabul edilen Avrupa Kentsel Şartı, Avrupa kentlerinin vatandaşlarına güvenlikten sağlığa ve hizmetlere eşit erişime kadar pek çok alana yönelik haklar bütününe yer veren bir metin (Congress-İntercultural, 2021) olarak öne çıkmaktadır.

Avrupa Kentsel Şartı'nın nihai amacı, gelecekteki olası bir Kentsel Haklar Sözleşmesi için temel unsurları sağlamak ve yapılı çevrenin yaşama ve gelişme haklarına imkân sağlayacak şekilde

yenilenmesini gerçekleştirmek olarak belirlenmiştir (Ertan, 1997). Avrupa Kentsel Şartı, kentsel gelişimin niteliksel yönlerine ve yaşam kalitesi hususlarına büyük ölçüde odaklanırken işbirliği ve dayanışma kavramlarına güçlü şekilde yer vermektedir. Vatandaşların temel kentsel haklara sahip olduğu inancına dayanan Avrupa Kentsel Şartı, kentte yaşayanlara kent ölçeğinde her türlü saldırganlıktan, çevresel kirlilikten, zorlayıcı ve rahatsız edici bir kentsel ortamdan korunma hakkına yer verirken, yerel toplulukların insana yakışır barınma, sağlık ve kültürel haklarının korunup geliştirilmesini öngörmektedir (European Urban Charter, 1992).

Avrupa Kentsel Şartı'nda ulaşım ve dolaşım; kentlerde çevre ve doğa; kentlerin fiziki yapıları; kentsel mimari miras; konut; kent güvenliğinin sağlanması ve suçların önlenmesi; kentlerdeki özürsüz ve sosyo-ekonomik açıdan engelliler; kentsel alanlarda spor ve boş zamanları değerlendirme; yerleşimlerde kültür; yerleşimlerde kültürlerarası kaynaşma; kentlerde sağlık; halk katılımı; kent yönetimi ve kent planlaması ve kentlerde ekonomik kalkınma olmak üzere on üç temel ilke belirlenmiştir. Ayrıca, Avrupa yerleşimlerinde yaşayan kent sakinlerinin hakları yirmi başlıkta toplanmıştır (European Urban Charter, 1992); güvenlik; kirletilmemiş sağlıklı bir çevre; istihdam; konut; dolaşım; sağlık; spor ve dinlenme; kültürler arası kaynaşma; kaliteli bir mimari ve fiziksel çevre; işlevlerin uyumu; katılım; ekonomik kalkınma; sürdürülebilir kalkınma; mal ve hizmetler; doğal zenginlikler ve kaynaklar; kişisel bütünlük; belediyeler arası işbirliği; finansal yapı ve mekanizmalar; eşitlik. İlgili başlıklar çerçevesinde Avrupa Kentsel Şartı geniş perspektifli bir kentli hakları çerçevesi ortaya koymak suretiyle hakların ekolojik denge, fiziksel ve toplumsal altyapı, konut, çalışma, kültürel mirasın korunması, katılım ve bilgi edinme gibi kent yaşamının her alanına dokunulması amacına odaklanmıştır (Ertan, 1997).

6.1.2.2. Yeni Bir Kentlilik İçin Manifesto (2008)

Kentsel yaşam alanı üzerinde artan sorunlar (sosyal eşitsizlik, artan göç, nüfusun yaşlanması, kentlerin yayılması, dijitalizm, teknolojik donanım ve altyapı ihtiyacı, çevresel tehditler vb.) Avrupa Kentsel Şartı'nın yeni ortaya çıkan sosyo-ekonomik, toplumsal ve kültürel koşullara göre güncellenmesini gerektirmiştir. Bu çerçevede Avrupa Konseyi resmi belgelerinde Yeni Bir Kentlilik İçin Manifesto (Manifesto for a New Urbanity) olarak adlandırılan metin 27-29 Mayıs 2008'de yayınlanmıştır. Avrupa kent müktesebatı (acquis) ve yeni bir kentlilik olasılığı; kentliler olarak kent ve kasaba halkları; sürdürülebilir kentler ve kasabalar; uyumlu kentler ve kasabalar ve bilgi temelli kentler ve kasabalar adlı ana konu başlıklarının yer aldığı (Manifesto for a new urbanity, 2009) Manifesto ile; kentlerin ve kasabaların toplumların mevcut sorunlarını çözebilmesini mümkün kılacak ortak ilke ve kavramlar bütünü oluşturmak, kentsel kalkınmanın temel unsurları ile Avrupa kentlilerine yönelik yeni ortak yaşam tarzı ve kent yaşamına yeni yaklaşım belirlemek amaçlanmıştır. Yeni bir kentlilik ve sürdürülebilir kent kavramlarının öne çıkarıldığı (Tuğaç, 2020) Manifesto ile kent hakkı (right to the city) kavramı bir kez daha kabul edilirken kentli vatandaşların kendi yaşam alanlarını doğrudan etkileyecek kent politikalarının belirlenmesinde merkez ve vazgeçilemez rolü vurgulanmıştır (Manifesto for a new urbanity, 2009).

Manifestonun temel başlıklarında yer alan yaklaşımlar şu şekilde özetlenebilir (Manifesto for a new urbanity, 2009): *Avrupa kentsel müktesebatı ve yeni bir kentleşme olasılığı*: Bu başlık altında Manifesto ile kentlerin ve kentsel toplumsal kesimlerin mevcut zorluklarını gidermeye yönelik ortak ilkelere ve kavramlar bütünü oluşturmanın amaçlandığı, kentsel gelişimin temel unsurları ile kentli vatandaşlar için yeni bir kentsel yaşam biçimi olasılığını ve kentsel yaşamına ilişkin yeni bir yaklaşımın ana hatlarının belirlenmek istendiği belirtilmiştir. *Kentliler olarak kent ve kasaba halkları*: Kent ve kasaba sakinlerinin, kamu politikalarının belirlenme süreçlerine aktif katılımlarının tam gerçekleşmesiyle yaşadıkları yere karşı sorumlu, aktif ve bilgi sahibi olmalarının sağlanacağı vurgulanırken, katılım hakkının en etkili ve başarılı şekilde gerçekleşebileceği ölçek olarak kent ve kasaba yerleşimleri işaret edilmektedir. *Sürdürülebilir kentler ve kasabalar*: İlgili başlık altında kentlerin sürdürülebilir gelişme alanları haline dönüşmeleri açısından ortaya çıkan küresel çevre sorunlarının tehdit olarak görüldüğü vurgulanırken, bu konuda vatandaşların endişelerinde haklı oldukları aynı endişeyi konsey üyelerinin de taşıdığı belirtilmektedir. Genel olarak çevresel değerlerdeki bozulmanın artması ve somut anlamda su kaynaklarının azalması, toprağın bozulması, biyoçeşitliliğin ağır tahribat altında olması ve artan hava kirliliği gibi faktörlerin yaşam kalitesini olumsuz etkilediği, üstelik söz konusu tahribatın insan kaynaklı olduğu vurgulanmaktadır. *Uyumlu kentler ve kasabalar*: Bu başlık altında genel bir perspektif olarak kentlerin ve kasabaların, eğitim, sağlık, kültür ve konut sektörlerinde herkesin iyi bir yaşam kalitesine ve hizmetlere erişime sahip olduğu yerler haline dönüştürülmesi hedefinin gerçekleşmesi için yerleşim alanlarında sosyo-ekonomik çelişkilerin giderilmesi gereği vurgulanmaktadır. *Sürdürülebilir kentsel kalkınmanın, toplumsal eşitlik talebinin karşılanmasıyla mümkün olduğu belirtilirken, yeni kentsel politikaların çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlar arasında tarihsel uzlaşmayı içerecek nitelikte belirlenmesi öngörülmektedir. Bilgiye dayalı kentler ve kasabalar*: Bilişim teknolojilerindeki gelişmeleri yansıtan başlık altında kentler ve kasabalar; medeniyetlerin geçiş noktası, bilgi ve kültürün yansıtılabildiği ideal ortamlar; kültürel ve mimari farklılıkları yansıtan ölçekler; insanlar için buluşma ve iletişim alanları olmaları dolayısıyla da kozmopolit alanlar olarak tanımlanmakta aslında arzu edilenin homojen bir yerleşim alanı olmadığı vurgulanmaktadır. Yerleşim alanlarındaki mimari dokunun ve farklı kültürlerin küreselleşmenin dayatacağı risklere karşı korunması gereği belirtilmektedir. Kentlerin ve kasabaların tarihsel süreçte her zaman değişim ve yeniliklere ev sahipliği yaptığı ve çağın gereği olarak ortaya çıkan değişim ve ilerleme süreçlerine aynı katkıya yapmaya devam edeceği, söz konusu değişim ve yenilikçi modelin bilgiye dayalı kentsel ekonomi olduğu belirtilmektedir.

Söz konusu içeriğiyle manifesto'nun özellikle kentleri bekleyen kalkınma odaklı sorunları dik-kate olarak sürdürülebilir gelişmeyi öne çıkardığı, bunu yaparken de kentsel mekanları salt sorunların kaynağı değil, aynı zamanda ortak çözümlerin de kaynağı olarak ele aldığı (Tuğaç, 2020) bu aşamada temel kent haklarından biri olan katılımı bir araç olarak öne çıkarırken Avrupa kentleri arasında iş birliği ve dayanışmayı gerekli gördüğü (Pektaş & Akın, 2010, s.28) söylenebilir. Ayrıca, manifesto'da kentsel ölçekte sunulan temel hizmetlerin dışlanmış toplumsal kesimleri içeren bir

yaklaşımın herkesçe ulaşılabilir kılınmasının istenmesi, kentsel hakların gelişmesi ve daha yaşanabilir kentlerin oluşturulmasına yönelik önemli bir talep olarak görünmektedir (Güler, 2011).

6.2. Birleşmiş Milletler Metinlerinde Kentli Hakları

BM çevresel bozulma, iklim değişikliği, yerleşim alanı ve barınma konularında uluslararası toplumun duyarlılıklarını bir araya getiren bir yapı olarak harekete geçerken, ilgili başlıklar altında şekillenen girişimleri kent ve kentli haklarına güçlü atıflar getirmektedir. Bununla birlikte BM'nin insan hakları genel çerçevesinde ortaya koyduğu girişimler kentli haklarına yönelik atıflar içermektedir. İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nde (1948), herkesin kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı öngörülmektedir (United Nations, 2021). Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nde (1966) herkesin kendisi ve ailesi için yeterli yiyecek, giyecek ve barınma dahil olmak üzere yeterli bir yaşam standardı ve yaşam koşullarının sürekli iyileştirilmesi hakkı düzenlenmiştir (Economic, Social and Cultural Rights, 1966). BM'nin yayınladığı her iki belge insan hakları sınıflandırması açısından "ikinci kuşak haklar" olarak adlandırılan hakları öne çıkarırken sosyal devlet ilkesinin yansımaları olan birincil kuşak hakları da önemsedğini göstermektedir. BM öncülüğünde soğuk savaş sonrası insan hakları perspektiflerinin ele alınması amacıyla düzenlenen (14-25 Haziran 1993) Dünya İnsan Hakları Konferansı'nda yayınlanan Viyana Sözleşmesi'ni kent ve kentli hakları bakımından önemli kılan nokta; kent ölçeğinde çağımızın temel sorun alanlarından olan eşitlik, itibar ve hoşgörü, ırkçılık, ırk ayrımcılığı, yabancı düşmanlığı, etnik ve dini farklılıklar taşıyan bireylerin hakları, yerli halk, göçmen işçiler, kadınlara eşit statü tanınması, çocuk ve engellilerin haklarına (World Conference On Human Rights, 1993) yer verilmiş olmasıdır.

6.2.1. BM Çevre ve İklim Konulu Metinlerde Kent ve Kentli Hakları

BM, neo-liberal politikaların ve küreselleşme tartışmalarının yaşanmaya başladığı dönemlerde düzenlediği ve günümüzde ise "yeşil yeni mutabakat" perspektifine evrilen çevre, yerleşim ve iklim konulu konferanslarında kent haklarına ilişkin güçlü vurgular yer alırken bu hakların tanınması, korunması ve geliştirilmesine özel bir önem verilmiştir. BM Stockholm Çevre Konferansı (1972) kent ve kentli haklarının gündeme gelmesini sağlayan temel gelişmelerden biri olarak çevre kirliliği konusunda meydana gelen peyoratif olaylara bağlı olarak çevre hakkının kamuoyunda öne çıkmaya başlamasını sağlamıştır. Konferans bildirgesindeki; "İnsan, onurlu ve iyi bir yaşam sürmeye imkân tanıyan kaliteli bir çevrede, özgürlük, eşitlik ve yeterli yaşam koşulları temel hakkına sahiptir ve çevreyi şimdiki ve gelecek nesiller için korumak ve iyileştirmek için ciddi sorumluluk taşımaktadır" (Conference on the Human Environment, 1972) hükmü ile üçüncü kuşak haklar arasında yer alan "çevre hakkı" ilk kez kabul edilmiştir.

BM Ortak Geleceğimiz Raporu'nda (Our Common Future, 1987) kamu ve özel kaynakların toplumsal kesimler tarafından kullanım hakkının sağlık ve esenlik için yeterli bir çevrenin gelecek nesiller dahil olmak üzere tüm insanlar için gerekli olduğu önermesinden hareketle sürdürülebilir

kalkınma, günümüz bireylerinin ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılamaları gereğini dikkate alarak (taviz vermeden) karşılamak şeklinde tanımlanmıştır (Sustainable Development, 2021). Bu çerçevede raporda sürdürülebilir kalkınmanın sosyo-ekonomik ve çevresel etkilerin eş zamanlı biçimde ele alınması ile mümkün olacağı vurgulanmasıyla (Hotinli, 2013) kentli haklarının sosyal, ekonomik ve çevre konusundaki yansımalarını tüm boyutlarıyla ele alan bir perspektif oluşturulduğu görülmektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde tüm insanlar için ulaşılabilir bir hedef olduğunun vurgulandığı BM Çevre ve Kalkınma Konferansı (Rio-1992) çıktılarında yer alan Gündem-21 eylem planı kentli haklarının kurumsallaşması ve erişilir kılınmasını sağlayacak çalışmaların yapılmasına yönelik yerel ölçekli unsurların bilinçlenme sürecine ciddi katkılar yapmıştır (UN Conference on Environment and Development, 1992). Toplum merkezli ve birden fazla paydaşla tesis edilecek katılımcı yönetimi esas alan Gündem-21'in önerilerinden biri; yerel eylem planlarının hazırlanması konusunda kentli haklarının önemli başlıklarından olan barınma/konut hakkına ilişkin sorunların mevcut kaynakların etkin kullanımını ve yaşanabilirliğin sürdürülebilir kılınması hedefine yönelik olarak dayanışma içinde çözümlenmesi öngörülmüştür (Karaman, 1998).

Kentsel haklar bağlamında ele alınabilecek ilkeler içeren perspektiflerden biri (6-8 Eylül 2000/ New York) BM-UNDP öncülüğünde gerçekleştirilen Millennium Summit/ Binyıl Zirvesi'nde belirlenen Binyıl Kalkınma Hedefleri (BKH) olmuştur. BKH kapsamında; aşırı yoksulluğun ve açlığın ortadan kaldırılması, ilköğretim eğitiminin yaygınlaştırılması, kadınların güçlendirilmesi, cinsiyet eşitliğinin sağlanması, çocuk ölüm oranlarının azaltılması, anne sağlığının geliştirilmesi, AIDS, sıtma vb. hastalıklarla mücadele edilmesi, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması ve kalkınma için küresel iş birliklerinin geliştirilmesi başlıklarının 2015 yılına kadar erişilmesi konusunda mutabakat sağlanmıştır (Millennium Summit, 2000). 2002'de Johannesburg Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi'nde (Rio+10) sürdürülebilir kalkınmanın uluslararası gündemin öncelikli konusu olduğu konusunda tam bir mutabakat deklare edilirken, kentli hakları ile doğrudan ilişkili olarak; yoksullukla mücadele, çevre koruma, doğal kaynakların ekonomik ve sosyal kalkınmayı destekleyecek şekilde korunarak yönetilmesi başlıklarında yeni veriler ve hedefler belirlenmiştir (World Summit on Sustainable Development, 2002; Hotinli, 2013). 2012'de düzenlenen BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio+20) çıktısı olarak İstedığımız Gelecek (The Future We Want) adıyla yayınlanan kalkınma için yol haritası olarak görülen aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma açısından açık ve pratik önlemlere odaklanmış siyasi sonuç belgesi olarak tanımlanan metnin içeriğinde kentli haklarına yönelik olarak değerlendirebileceğimiz biçimde; uluslararası ölçekte sürdürülebilir kalkınmanın kurumsal yapısının güçlendirilmesi ile istihdam, enerji, kent, gıda, su, denizler ve doğal afetler konularında yol gösterici taahhüt, ilke ve uygulama çerçevesi belirlenmiştir (UN Conference on Sustainable Development, Rio+20, 2012).

BM Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (Eylül 2015) sonunda yayınlanan 2030-BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin (2030-SKH) 17 temel amaç ve 169 hedef başlığı doğrudan kentli hakları ile eşleşen ilkeler içermektedir. 2030-SKH'de bir anlamda BKH konusunda yaşanan olumsuz iklimi

gidermek adına ortaya konulan 17 temel hedeften bazıları şunlardır: Her türlü yoksulluğu her yerde sona erdirmek; açlığı sona erdirmek, gıda güvenliğini sağlamak ve beslenmeyi iyileştirmek ve sürdürülebilir tarımı teşvik etmek; sağlıklı yaşamlar sağlamak ve her yaştan herkes için refahı teşvik etmek; herkes için su ve sürdürülebilir su yönetimi sağlamak; herkes için uygun fiyatlı, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerjiye erişim sağlanmak; herkes için kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi ve üretken istihdamı teşvik etmek; kentleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak; sürdürülebilir tüketim ve üretim kalıplarını sağlamak; sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve kapsayıcı toplumları teşvik etmek, herkes için adalete erişim sağlamak ve her düzeyde etkili, hesap verebilir-kapsayıcı kurumlar inşa etmek ve sürdürülebilir kalkınma için uygulama araçlarının güçlendirilmesi ile küresel ortaklığın yeniden canlandırılmasını sağlamak (Transforming our World, 2015).

BM öncülüğünde çevresel değerlerin korunması ve kalkınma arasında eşzamanlı tedbirlerin alınmasına yönelik çabaların uzantısı olarak 1990'ların başlarından itibaren Dünya gündemine kalkınma ve çevresel tahribat ile ilişkilendirilen İklim Değişikliği sorunu gündeme gelmeye başlamıştır. İklim değişikliği sorunu yoksulluk, ekonomik kalkınma, nüfus artışı, sürdürülebilir kalkınma ve kaynak yönetimi gibi küresel sorunları doğrudan veya dolaylı etkilemesi ve etkilenmesi başlı başına bu konuda çözümlerin tüm disiplinlerden ve araştırma ve geliştirme alanlarından gelmesini gerektirmiştir (About UNFCCC, 1992). Bu çerçevede atmosferdeki sera gazı birikimlerini, iklim sistemi üzerindeki tehlikeli insan kaynaklı etkiyi önleyecek bir düzeyde durdurmak nihai amacına yönelik olmanın yanında iklim değişikliği sorununa karşı küresel tepkinin temelini oluşturmak ve sürecin etkin yönetimi sağlamak amacıyla 1992'de BM öncülüğünde United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) / Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) kabul edilmiştir (About UNFCCC, 1992). BMİDÇS, küresel ölçekte sera gazı emisyonlarının artış eğiliminin devam etmesine bağlı olarak iklim değişikliklerinde gözlenen olumsuzlukların daha fazla hissedilir hale gelmesi gelişmiş ülkelerin bağlayıcı yükümlülükler üstlenmeleri gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Kyoto Protokolü, 1997). Çevre konusundaki diğer metinlerle birlikte BMİDÇS'nin istihdamdan yerleşime, enerji kullanımından ulaşıma pek çok alanda kent yaşamına ve kentli haklarına dokunan yönleri olduğu açıktır. İklim değişikliklerinin insan yaşamına ilişkin etkilerinin dünya kamuoyu tarafından görünür kılınmasına yönelik dikkati çeken girişim 1997'de imzalanan ve 2005'de yürürlüğe giren Kyoto Protokolü olmuştur. Kyoto ile uluslararası toplum ilk kez iklim değişikliğiyle mücadeleye yönelik bağlayıcı hedefler ve önlemler üzerinde anlaşırken sanayileşmiş ülkeler küresel ısınmaya ilişkin tarihsel sorumluluklarını kabul etmişlerdir (The Kyoto Protocol, 1997).

Yoğun Antropojenik etkilere dayalı iklim değişikliği ve çevresel tahribatına dikkat çekmek için kullanılan "iklim acil durumu" (Gills & Morgan, 2020) yaklaşımını haklı çıkaracak eylemsel ve toplumsal yaşama yönelik etkin girişim ve kararlılık göstergesi olmasının yanında doğrudan/dolaylı etkileri açısından kentli haklarının çevre boyutu ile ele alınabilmesine yönelik değerlendirilme fırsatı veren en önemli girişimlerden biri de kuşkusuz 2015-Paris Sözleşmesi olmuştur. Anlaşma ile küresel

ısınmayı 2 °C'nin çok altında sınırlandırma ve sıcaklık artışını sanayi öncesi seviyelerin 1,5 °C üzerinde sınırlama çabalarını sürdürme hedefi ile nihai olarak “tehlikeli iklim değişikliğinden kaçınmak” olarak belirlenirken bu çerçevede Paris anlaşması “fosil yakıtlar çağının sona erdiğinin resmi belgesi” (Gao, Gao, & Zhang, 2017; Obergassel vd., 2015) olarak kabul edilmektedir. Başlangıç kısmında sözleşme tarafları; iklim değişikliğini ele almak için harekete geçerken, insan hakları, sağlık hakkı, yerli halkların, yerel toplulukların, göçmenlerin haklarına saygı duymaları, bu yükümlülüklerini teşvik etmeli ve çocuklar, engelliler ve savunmasız durumlardaki insanlar ve kalkınma hakkı ile cinsiyet eşitliği, kadınların güçlendirilmesi ve nesiller arası eşitlik dikkate alınmalıdır (About UNFCCC, 1992) ifadesinin yer alması kentli haklarının iklim değişikliği ekseninde sahadaki karşılıklarının tesisine yönelik önemli bir taahhüt olarak taraf devletlere yönelik bir yükümlülük getirmesi şeklinde görülebilir. Genel olarak iklim değişikliği sorununa odaklanan BMİDÇS, Kyoto Protokolü ve Paris Sözleşmesi kentsel yaşam alanlarının temel sorunları arasında yer alan istihdam, konut vb. konularda alınacak tedbirlerin iklim değişikliği üzerine etkilerini dikkate alacak bir çözüme odaklanılmasını gerektirmiştir.

6.2.2. BM Habitat Konferansları

Kentsel hakların toplumsal alana yansıdığı mekânsal ölçekte yaşamlarını sürdüren bireylerin güvenlik, barış, sağlık, huzur ve mutluluk içinde geleceğe umutla bakabilecek bir yaşam sürmelerine odaklanan uluslararası girişimlerden biri de BM öncülüğünde gerçekleştirilen Habitat Konferansları olmuştur. 1976 yılında Vancouver'da düzenlenen Habitat-I Konferansını izleyen süreçte BM Kenya Ofisi bünyesinde kurulan (1978) BM İnsan Yerleşimleri Merkezi (UNCHS) sonraki Habitat Konferansları için yetkilendirilmiştir (BM İnsan Yerleşimleri Programı, 1978).

6.2.2.1. 1976-BM İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat I) Vancouver

BM'in resmi kaynaklarında Kanada'nın Vancouver kentinde Habitat-I Konferansının toplanması (31 Mayıs-11 Haziran 1976) hükümetlerin sürdürülebilir insan yerleşimlerine duyulan ihtiyacı ve özellikle gelişmekte olan dünyada hızlı kentleşmenin sonuçlarını kabul etmeye başlamalarının bir sonucu olarak görülmektedir. Dönemsel olarak artan kentsel nüfus miktarı ve beraberinde ortaya çıkan sorunlar kümesi, tıp alanında yaşanan gelişmelerle sağlıklı doğum sayısının artmış olması ve kırsal alan(lar)dan kentlere yaşanan tarihin en büyük göç hareketliliği ile açıklanmıştır (Conferenece Habitat-I 1976). Konferansın gerekçesi; insan onuru ilkesiyle tutarlı biçimde insanların temel ihtiyaç ve isteklerini karşılamada dünyanın karşı karşıya olduğu artan zorluklarla ilgilenme sorumluluğu olarak belirlenmiş (Report of Habitat-I, 1976) bu çerçevede Konferansta yerleşim sistemlerinin yerel, bölgesel, ulusal plan hiyerarşileri kapsamında denetlenebilmesine yönelik olarak yeni uluslararası ekonomik sistemin devletlere yüklediği hak ve sorumluluklar çerçevesinde çeşitli sorunlara çözüm yolları aranması hedefine odaklanılmıştır (Karaman, 1998).

Habitat-I Konferansı sonuç belgesinin genel ilkeler başlığında; istihdam, barınma, sağlık hizmetleri gibi temel ihtiyaçların tam olarak karşılanması ve iyileştirilmesinin insan yerleşimlerinin yaşam

kalitesinin ön şartlarından olduğu kaydedilmiş; İnsan yerleşmelerinin sorunlarının ülkelerin sosyal ve ekonomik kalkınmasından izole edildiği belirtilmiştir (Report of Habitat-I, 1976).

Kent yerleşimleri ve kentli hakları açısından tartışmasız öncelikli ve önemli başlıklardan birini teşkil eden konut hakkı (Mitchell, 2003; akt. Ertan, 2008b) Habitat-I başlığı ile uyumlu bir şekilde konferansın temel argümanlarından biri olmuştur. Konferans bildirisinin genel prensipler başlığında insan yerleşim politikasının en önemli ve en başta gelen hedeflerinden biri olarak belirlenen, insanın yaşam kalitesinin geliştirilmesinde barınma konusu, temiz su, sağlık, eğitim, gıda ihtiyacının karşılanmasıyla birlikte vurgulanmış, yeterli barınağa sahip olmanın “temel insan hakkı” olduğu belirtilmiştir (Confereneces Habitat, 1976). Özetle Habitat-I Konferansı çıktılarında dünya nüfusunun hızla artması, kentsel ve kırsal yoksulluk, ekonomik büyümeyle ilgili sorunların yanında artan toplumsal ve ekolojik sorunlar üzerinde durulmuştur (Keleş & Mengi, 2017).

6.2.2.2. 1996-BM İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat-II) İstanbul

Uzun dönemde küresel insan yerleşim koşullarının kötüleşmesini durdurmak ve nihayetinde sürdürülebilir bir temelde tüm insanların yaşam ortamında iyileştirmeler elde etmek için gerekli koşulları yaratmak; genel ilkeler ve taahhütler oluşturmak suretiyle gelecek yüzyılın ilk yirmi yılı boyunca ulusal ve uluslararası çabalara rehberlik edebilecek küresel eylem planını formüle etmenin (IISD, 1996) yanı sıra “herkes için yeterli konut” ve “değişen bir dünyada uygulanabilir insan yerleşimleri” konusunda uluslararası, ulusal ve yerel paydaşlar ile birlikte hareket etmenin hedeflendiği (Conference on Human Settlements: Habitat II, 1996) uluslararası toplumun 21. yüzyılın gündemini saptamak için harcadığı çabaların son halkası olarak; insan yerleşimlerinden başlayarak dünyanın sorunlarına sahip çıkma bilinci, çözümde ortaklık anlayışı ve aktif katılım kavramlarının benimsendiği Habitat-II İstanbul Konferansı (3-14 Haziran 1996) aynı zamanda Vancouver (Habitat-I) taahhütlerinin tekrar edildiği buluşmadır.

Şimdiki ve gelecek kuşakların insan yerleşimindeki mevcut çıkarlarını korumanın uluslararası toplumun temel hedeflerinden olduğunun vurgulandığı Habitat-II İnsan Yerleşimleri İstanbul Bildirgesinde; herkese yeterli konut; sürdürülebilir insan yerleşimleri; yapabilir kılma ve katılım; cinsiyetler arası eşitlik; konutların ve insan yerleşimlerinin finansmanı; uluslararası işbirliği ve gerçekleştiren iyileşmelerin değerlendirilmesi taahhüt edilmiştir. İstanbul Deklarasyonu’nda kentli haklarının temel başlıklarından birini oluşturan hakça insan yerleşimleri kavramı; “herkesin ırk, dil, din, renk, cinsiyet, siyasal düşünce, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum yeri veya farklı statü gözetilmeden konut, altyapı, sağlık hizmetleri, yeterli besin, su, eğitim ve açık mekanlardan yararlanabildiği yerler” olarak tanımlanırken, sürdürülebilir insan yerleşimleri kavramı ise; ortak çıkarlara odaklanmış yurttaşlık-kimlik, işbirliği-diyalog duygusu, gönüllülük ve kentli bağlılığını sağlayan ve herkesin karar alma aşamalarına eşit biçimde katılabildiği ayrıca bu konuda özendirildiği yerleşimler olarak açıklanmıştır (İstanbul Deklarasyonu, 1999).

İstanbul Habitat II Konferansında Dünya liderleri, kentleşen bir dünyada kalkınmayı tetikleyen sürdürülebilir insan yerleşimleri nosyonuyla birlikte, herkes için yeterli barınak küresel bir eylem planı benimsemişler ve dönemsel açıdan kasaba ve şehirlerin yerleşim yapılarının, biçimlerinin ve işlevselliğinin toplumlar değiştikçe değişmesi gerektiği konusunda geniş bir fikir birliğini ifade etmişlerdir (Habitat III, 2016).

6.2.2.3. 2016-BM Konut ve Sürdürülebilir Kentsel Kalkınma Konferansı (Habitat III) Quito

Yeni Kentsel Gündemi (New Urban Agenda) onaylamak ve sürdürülebilir kentleşmeye küresel bağlılığı yeniden canlandırmak için (United Nations General Assembly, 2016) Ekvador'un Quito kentinde Habitat-III Konut ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişim Konferansı (17-20 Ekim 2016) toplanmıştır. Quito Konferansı, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Paris İklim Değişikliği Anlaşması'nın kabul edilmesinden sonraki ilk BM küresel zirvelerinden biri olması özelliğiyle sürdürülebilir kalkınmanın itici güçleri olarak rollerini yerine getirmek dolayısıyla yeni küresel kalkınma ve iklim değişikliği hedeflerinin uygulanmasını şekillendirmek için öncelikle kentler olmak üzere diğer yerleşim alanlarının nasıl planlandığı ve yönetildiği konusundaki önemli zorlukları tartışmak için bir fırsat olarak görülmüştür (About Habitat III, 2016).

Habitat-III'de tartışılacak Yeni Kentsel Gündem'in çerçevesini hazırlamak üzere BM genel merkezinde gerçekleştirilen son toplantı sonrasında yayınlanan "Herkes İçin Kent Hakkı" başlıklı politika belgesinde kent hakkı; "kentlerde ve diğer insan yerleşmelerindeki yaşanan hızlı kentleşme, yoksulluğun azaltılması, sosyal dışlanma ve çevresel risk gibi başlıca zorlukları ele almayı amaçlayan yeni bir kentsel gelişim paradigması" ve "mevcut ve gelecekteki tüm sakinlerin yaşam kalitesi için temel bir ortak mal olarak tanımlanan adil, kapsayıcı ve sürdürülebilir kentlerde yerleşme, kullanma ve üretme hakkı" olarak tanımlanmıştır. Kent hakkı kavramının sadece kentler için değil, tüm insan yerleşimleri için geçerli olduğunun vurgulandığı belgede, kent hakkının şimdiki ve gelecek nesillere ait olup, bölünemez ve münhasır kullanım veya tahsise tabi olmadığı kayıt altına alınmıştır (The Right To The City And Cities For All, 2017). Habitat-III Konferansını anlamlı kılan nokta Yeni Kentsel Gündem (YKG)-New Urban Agenda (NUA) perspektifinin ortaya konulmasıdır. Kentsel alan ölçeğinde uygulayıcılara yönelik önerilere yer verilen YKG/NUA ile sürdürülebilir gelecek sağlamak ve başta kentler olmak üzere dirençli yerleşim alanları oluşturmak amacıyla kentsel alanların potansiyelini ve kentleşmenin yükselen değerini öne çıkarmak hedeflenmiştir (Broto, 2020).

YKG genel hatlarıyla; kimseyi geride bırakmama ve yoksulla savaş, kentsel refah ve herkese fırsat tanınması ile ekolojik ve dayanıklı kentler ve insan yerleşimleri gibi hedeflerde sürdürülebilir kentsel gelişmeyi sağlamak amacıyla gündeme getirilmiş, kentlerde yoksulluk, toplumsal eşitsizlik ve iklim değişikliği gibi küresel sorunların çok daha fazla hissedildiği ama aynı zamanda bu sorunlarla mücadelelenin de etkili olarak kentlerde yapılabileceği belirtilmiştir (Keleş & Mengi, 2017). Quito'da, Vancouver (1976) ve İstanbul (1996) Konferanslarının yanında BKH'ne (2000) olumlu atıflar yapılmış bu çerçevede; ilgili süreç içinde gecekonduların alanlarında yaşayan kent sakininin yaşam kalitesinde

iyileşmeler olduğu belirtilirken, aynı zamanda; yoksulluğun devam ediyor olması, eşitsizliklerin artması, çevresel bozulma ile birlikte sosyal ve ekonomik dışlanma ve insan yerleşimleri açısından devam eden mekânsal ayrışmanın dünya genelinde sürdürülebilir kalkınmanın önündeki en ciddi engeller arasında olduğu belirtilmiştir (Habitat-III New Urban Agenda, 2016).

7. Sonuç

Tarihsel süreç kent yerleşimlerini sosyo-ekonomik, siyasal, yönetsel ve teknolojik pek çok gelişmenin mekânsal alanı olarak öne çıkarmıştır. Güvenlik, ticaret ve bir arada yaşama ihtiyacı ile şekillenen kent aynı zamanda demokratik teamüllerin ortaya çıktığı ve kurumsallaştığı alanlar olmuştur. Bu özelliğin gereği olarak ifade özgürlüğü, karar süreçlerinde önce birey sonraları örgütlü biçimde yer almanın getirdiği atmosfer kenti özgürlük alanı haline dönüştürmeye başlamıştır. Tüm olumlu beklentileri ile öne çıkan kentler kır ölçeğinden gelen göçün belirleyiciliği ile yoğun nüfus birikimleri ile karşılaşmıştır. İstihdam ve kalkınma çabalarının ilk kırılma noktası olan sanayi devriminin tetikleyiciliğinin yanında kentte sunulan hizmetlerin niteliği ve çeşitliliği de kenti cazibe merkezi haline getirmeye yetmiştir. Özellikle nüfusun artması ve farklı toplumsal kesimlerin ortaya çıkmaya başlaması kentin (bizim metin içinde yerleşikleri olarak tanımladığımız) sakinlerinin “daha iyi yaşam” beklentilerine cevap verme noktasında kentler üzerindeki baskıyı olumsuz yönde etkilemiştir. Zaman içinde kentler sosyo-ekonomik, siyasal, teknolojik, kültürel vb. yenilikçi merkezler olma özelliğini geliştirmekle birlikte aynı zamanda özellikle antropojenik sorunların ana üssü konumuna evrilmiştir. Kentin gelişiminde ve baskı altına alınmasında küreselleşme ile ortaya çıkan sosyo-ekonomik dinamiklerin de belirleyici olmaya başlaması kent ölçeğinde istihdam, konut, eğitim, sağlık ve çevre koşullarında artan ve çeşitlenen yeni sorun alanlarının çözümlenmesi gereğini ortaya çıkarmıştır.

Öncülüğünü Lefebvre'nin yaptığı temel hak ve hürriyetler sınıflandırması içinde ise dayanışma hakları arasında konumlandırılan kent hakkı yükselen bir değer olarak uluslararası toplumun dikkatini çeken bir kavram olmuştur. Temel hak ve hürriyetlerin teminat altına alınması, demokrasinin kurumsallaşmasına yönelik yapı ve girişimleri ile öne çıkan Avrupa Konseyi ile toplumsal sorunları (güvenlik, sosyal yapı vb.) gündem ve organizasyonu içinde yer veren Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan çeşitli metinlerde, kent hakkı doğrudan veya dolaylı biçimde kendine yer bulmuştur. Avrupa Konseyince yayınlanan Avrupa Kentsel Şartı ve Yeni Bir Kentlilik İçin Manifesto ile kent hakkı uluslararası toplumun birincil konuları arasına taşınmıştır. Avrupa Kentsel Şartı'nda ulaşım ve dolaşım; kentlerde çevre ve doğa; kentlerin fiziki yapıları; kentsel mimari miras; konut; kent güvenliğinin sağlanması ve suçların önlenmesi; kentlerdeki özürsüz ve sosyo-ekonomik açıdan engelliler; kentsel alanlarda spor ve boş zamanları değerlendirme; yerleşimlerde kültür; yerleşimlerde kültürlerarası kaynaşma; kentlerde sağlık; halk katılımı; kent yönetimi ve kent planlaması ve kentlerde ekonomik kalkınma olmak üzere on üç temel ilke belirlenmiştir.

BM'nin yayınladığı pek çok belgede de kentli haklarına doğrudan veya dolaylı atıflar dikkat çekmektedir. İnsan Hakları Beyannamesi, Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Uluslararası

Sözleşmesi ve Viyana Sözleşmesi'nde yer verilen temel hak ve hürriyetlere ilişkin düzenlemeler kent hakkının kolektif özelliği ile eşleştirilmiştir. BM'nin kentli hakları konusunda etkin bir perspektif oluşturması ise temelde bir kent hakkı olarak dayanışma hakları içinde yer alan yerleşim/konut sorununun ele alındığı Habitat konferansları ile olmuştur. Doğrudan insan yerleşimleri konusuna odaklanan İnsan Yerleşimleri Merkezi'nin kurulması kent hakkına verilen önemin yansıması olarak yorumlanmıştır. Bu çerçevede Habitat III-Quito'ya esas teşkil eden "herkes için kent hakkı" isimli politika belgesinde kent hakkı; "mevcut ve gelecekteki tüm sakinlerin yaşam kalitesi için temel bir ortak mal olarak tanımlanan adil, kapsayıcı ve sürdürülebilir kentlerde yerleşme, kullanma ve üretme hakkı" olarak tanımlanmıştır. YKG'de; kimseyi geride bırakmama ve yoksulla savaş, kentsel refah ve herkese fırsat tanınması ile ekolojik ve dayanıklı kentler ve insan yerleşimleri gibi hedefler belirlenmiştir.

Teknolojideki gelişmeler, küresel güç ilişkilerinin yeniden dizayn sürecine girilmesi, demografik profillerde yaşanan değişiklikler genel olarak toplumsal kesimlerde hak, adalet ve adil paylaşım sorunlarını yeniden gündeme getirmektedir. Bu noktada kent yerleşimleri söz konusu tartışma başlıklarının şekillendiği ve çözüm odaklı yaklaşımların geliştirildiği mekânsal ölçekler olma özelliğini sürdürmeye devam edecek görünmektedir.

KAYNAKÇA

- About Habitat III. (2016). About Habitat III and Towards a New Urban Agenda. *UN Habitat* (Erişim tarihi:26.04.2021). <https://habitat3.org/the-conference/about-habitat-3/>
- About UNFCCC. (1992). UN Framework Convention On Climate Change. *UN* (Erişim tarihi:23.04.2021). <https://www.ungm.org/Shared/KnowledgeCenter/Pages/UNFCCC>
- Akdemir, D. Ş. (2020). Kentli hakları ve kent konseyleri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 40, 149-167.
- Akkaş, H. H. (2010). İdeolojiler açısından küreselleşmenin yorumlanması. Tekir, O., & Öner, Ş. (Ed.). *Tartışılan Boyutlarıyla Küreselleşme*. (ss.1-24). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Andrade, A. E., & Franceschini, M. C. T. (2017). The right to the city and international urban agendas: a document analysis. *Science & Collective Health*, 22(12), 3849 – 3858. doi: 10.1590/1413.812.32017221.2.249.22017
- Bayram, K. A. (2010). Küreselleşme ve kozmopolitanizmin imkânı. Tekir, O., & Öner, Ş. (Ed.). *Tartışılan Boyutlarıyla Küreselleşme*. (ss.53-74). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Beck, U. (1999). *What is globalization?* Cambridge: Cambridge Polity Press.
- Blair, T. (2020, 21 Ekim). I've always been an optimist but for the first time ever I'm troubled about the future. *TIME* (Erişim tarihi: 27.Ekim.2020). <https://time.com/collection/great-reset/5900762/tony-blair-concerned-future/>
- BM İnsan Yerleşimleri Konferansı Habitat-II İstanbul Deklarasyonu. (1999). Ankara: T.C. Başbakanlık TOKİ. <https://webdosya.csb.gov.tr/csb/dokumanlar/mpgm0029.pdf> adresinden alındı.
- BM İnsan Yerleşimleri Programı. (1978). UN-Habitat Künye ve Tarihsel Süreç. *T.C. Dışişleri Bakanlığı* (Erişim tarihi:26.04.2021). <https://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-insan-yerlesimleri-programi.tr.mfa>

- Bozorgmehr, N. (2021, 27 Mart). China and İnan sign 25-year agreement to expand ties. *Financial Times* (Erişim tarihi:28.Mart.2021). <https://www.ft.com/content/24393899-909e-4b3f-9e18-06a6951d639d>
- Broto, V. C. (2020). Climate change politics and the urban contexts of messy governmentalities. *Territory, Politics, Governance*, 8(2), 241-258. doi: 10.1080/21622.671.2019.1632220.
- CCRE. (1985). *European charter of local self-government*. (Council of Europe). European Treaty Series-No. 122. <https://rm.coe.int/168007a088> adresinden alındı.
- CCRE. (2010). *European charter of local self-government and explanatory report*. (Council of Europe). 1-50. ISBN: 978-92-871-6775-0. https://www.ccre.org/img/uploads/piecesjointe/filename/charter_localselfgovernment_en.pdf adresinden alındı.
- Charter Of Paris (1990, 19 Kasım). Charter Of Paris For A New Europe. Paris/France. 19-21 Kasım. *Co-operation in Europe-CSCE*. <https://www.osce.org/files/f/documents/0/6/39516.pdf> adresinden erişildi
- Chatzky, A., & McBride, J. (2020). China's massive belt and road initiative. *Council on Foreign Relations*. <https://www.cfr.org/background/chinas-massive-belt-and-road-initiative> adresinden alındı.
- Chueca, G. E. (2016). The right to the city building another possible world-guidelines for its understanding and operationalization. *Press Global Platform For The Right To The City*. https://www.right2city.org/wp-content/uploads/2019/09/R3.2_the-right-to-the-city_building-another-possible-world-1.pdf adresinden alındı.
- Conference on Human Settlements: Habitat II. (1996). Habitat-II Background. *UN Habitat* (Erişim tarihi:26.04.2021). <https://www.un.org/en/conferences/habitat/istanbul1996>
- Conference on the Human Environment (1972). Report of the united nations conference on the human environment. Stockholm, 5-16 June. ss.1-82. *UN*. <http://undocs.org/en/A/CONF.48/14/Rev.1> adresinden erişildi
- Conferenees Habitat. (1976). Habitat Background. *UN Habitat* (Erişim tarihi: 26.04.2021). <https://www.un.org/en/conferences/habitat>
- Çeçen, A. (2013). İnsan hakları ve insancıl hukuk. *Journal of Yaşar University*, 8(Özel Sayı), 809-830.
- Çelebi, B. (2014). Yerel yönetimlerin uluslararası müdahaleleri için yasal bir dayanak: Uluslararası hukuk ve kentli hakları. *TESAM Akademi*, 1(1), 129-155.
- Duquette, E. (2019). The other terror: Remembering the Paris commune. *Criticism*, 61(1), 132-135. <https://digitalcommons.wayne.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=17052&context=criticism> adresinden alındı.
- Düwell, M., & Bos, G. (2016). Human rights and future people-possibilities of argumentation. *Journal of Human Rights*, 15(2), 231-250. doi: 10.1080/14754.835.2015.1118341
- Economic, Social and Cultural Rights. (1966). International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. by General Assembly resolution. UN (Erişim tarihi:03.04.2021) <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx>
- Ertan, K. A. (1997). Kentli hakları. *AİD*, 30(3), 31-48.
- Ertan, K. A. (2008a). Kentli hakları ve kente karşı suç bağlamında kentli etiği. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(Bahar), 1-22.
- Ertan, K. A. (2008b). Kent hakkı üzerine düşünceler. *AİD*, 41(4), 125-141.
- European campaign for urban renaissance final report*. (1982). Council of Europe Conseil De L'europe Committee of Ministers CMD001239. Strasbourg. 1-121. <https://rm.coe.int/090.000.1680911660> adresinden alındı.
- European Urban Charter. (1992, 18 Mart). Council of Europe's Standing Conference of Local and Regional Authorities of Europe. *CLRAE*. (Erişim tarihi: 27.Nisan.2021). <https://rm.coe.int/168071923d>

- Gao, Y., Gao, X., & Zhang, X. (2017). The 2 °C global temperature target and the evolution of the long-term goal of addressing climate change from the united nations framework convention on climate change to the paris agreement. *Engineering*, 3, 272-278. doi: 10.1016/J.ENG.2017.01.022
- Geray, C. (1998). Kentsel yaşam kalitesi ve belediyeler. *TİD*, 421(Aralık), 323-345.
- Gills, B. & Morgan, J. (2020). Global climate emergency: after COP24, climate science, urgency, and the threat to humanity. *Globalizations*, 17(6), 885-902, doi: 10.1080/14747.731.2019.1669915
- Goldberg, H. (2008). Building power in the city: reflections on the emergence of the right to the city alliance and the national domestic workers alliance. *The Journal of Aesthetics and Protest*. 1-13. https://www.scribd.com/fullscreen/3108719?access_key=key-26je7nurg7qahjutplk adresinden alındı.
- Gong, X. (2018). The belt & road initiative and china's influence in southeast asia. *The Pacific Review*, 32(4), 635-665. doi: org/10.1080/09512.748.2018.1513950
- Gönüllü, G. (2014). Çevresel kentsel hakların gelişimi: Dünyada ve Türkiye'de kentsel haklar. *İnsan Hakları Yıllığı*, 32, 31-52. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ihy/issue/62001/928137> adresinden alındı.
- Gözler, K. (2019a). *Kısa anayasa hukuku* (17. Baskı). Bursa: Ekin Yayınları.
- Gözler, K. (2019b). *Hukukun temel kavramları* (17. Baskı). Bursa: Ekin Yayınları.
- Grams, F. (2021). A short history of the Paris commune. Rosa Luxemburg Stiftung <https://www.rosalux.de/en/publication/id/43896/a-short-history-of-the-paris-commune> adresinden alındı.
- Greenberg, G. S. (2007). The Paris commune of 1871 and the bibliothèque nationale. *Library Trends*, 55(3), 442-453. https://kb.osu.edu/bitstream/handle/1811/47259/GreenbergGS_LibraryTrends_2007 adresinden alındı.
- Güler, M. (2011). Kentsel haklar kapitalizm ve katılım. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(1), 49-71. doi: 10.1501/SBFder_000.000.2194
- Güngör, T., & Negiz, N. (2017). Kentli hakları farkındalığının üniversite öğrencileri üzerinden incelenmesi: Süleyman Demirel Üniversitesi örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 22(4), 1103-1121.
- Habib, B., & Faulknor, V. (2017). The belt and road initiative: China's vision for globalisation beijing-style. *The Conversation*. <https://theconversation.com/the-belt-and-road-initiative-chinas-vision-for-globalisation-beijing-style-77705>
- Habitat III. (2016). Habitat-III and The New Urban Agenda. *UN Habitat* (Erişim tarihi:27.03.2021). <https://unhabitat.org/habitat-iii>
- Habitat-III new urban agenda*. (2016). Draft outcome document for adoption in Quito. Quito/Ekvador 1-23. <https://habitat3.org/wp-content/uploads/Habitat-III-New-Urban-Agenda-10-September-2016.pdf> adresinden alındı
- Hansel, W. H. Jr. (1996). A common vision for the future: the role of local government and citizens in the democratic process. *National Civic Review*, 85(3), 5-13. doi: 10.1002/ncr.410.085.0303
- Harvey, D. (2003). The Right to the City. *International Journal of Urban and Regional Research*, 27(4), 939-941. doi: 10.1111/j.0309-1317.2003.00492.x
- Harvey, D. (2013). The Right to the City. <https://urbanage.lsecities.net/essays/the-right-to-the-city> adresinden alındı.
- Hotinli, G. (2013). *Türkiye'de sürdürülebilir kalkınma için eğitim mevcut durum raporu*. (Bölgesel Çevre Merkezi Rec Türkiye). https://rec.org.tr/wp-content/uploads/2016/11/ske_mevcutdurumraporu1.pdf adresinden alındı.

- Human rights and the millennium development goals: making the link.* (2007). Publication of HURITALK hosted by the UNDP. Oslo/Norway. 1-32. Primer-HR-MDGs%20(3).pdf adresinden alındı
- IISD. (1996). Habitat II Summary Report, *SDG Knowledge HUB* (Erişim tarihi: 27.03.2021). <https://enb.iisd.org/events/habitat-ii/summary-report-3-14-june-1996>
- IISD. (2016, 12 Temmuz). The Right to the City and the New Urban Agenda. *SDG Knowledge HUB* (Erişim tarihi: 27.03.2021). <https://sdg.iisd.org/commentary/policy-briefs/the-right-to-the-city-and-the-new-urban-agenda/>
- Jaishankar, D. (2020). *A global pandemic and globalisation.* <https://www.orfonline.org/research/a-global-pandemic-and-globalisation-64468/> adresinden alındı.
- Karaman, T. Z. (1998). Habitat II ve yerel gündem 21 sorumluluğu. *TİD*, 421, 347-364.
- Karasu, M. A. (2008). Kentli haklarının gelişimi ve hukuki boyutları. *TBB Dergisi*, 78, 37-52.
- Keleş, R. (1993). *Kentleşme politikası* (2. Baskı) Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R., & Mengi, A. (2017). *Kent hukuku.* Ankara: İmge Kitabevi.
- Khi V. T., Rahm, D., & Coggburn, J. D. (2007). Globalization and the environment: an introduction. Khi V. T., Rahm, D., & Coggburn, J. D. (Eds.). *Handbook of Globalization and the Environment.* (pp.1-572). eBook-ISBN978.131.5093253. Press: Taylor Francis Group.
- Kyoto Protokolü. (1997). Kyoto Protokolü. *T.C. Dışişleri Bakanlığı* (Erişim tarihi:23.04.2021). <https://www.mfa.gov.tr/kyoto-protokolu.tr.mfa>
- Manifesto for a new urbanity european urban charter II.* (2009). Council of Europe. 1-58. ISBN:978-92-871-6538-1. <https://rm.coe.int/urban-charter-ii-manifesto-for-a-new-urbanity-publication-a5-58-pages-1/168095e1d5> adresinden alındı.
- Marcuse, P. (2009). From critical urban theory to the right to the city. *City*, 13(2-3), 185-197. doi: 10.1080/136.048.10902982177
- McBride, J., & Chatzky, A. (2019). Is made in China 2025 a threat to global trade?. *Council on Foreign Relations.* <https://www.cfr.org/background/made-china-2025-threat-global-trade> adresinden alındı.
- Millennium Summit. (2000, 6 Eylül) New York, USA, 6-8 Eylül. UN (Erişim tarihi:03.04.2021). <https://www.un.org/en/conferences/environment/newyork2000>
- Muttarak, R. (2020). Moving along the belt and road: implications of china's 'one belt, one road' strategies on chinese migration. *IIASA PURE.* http://pure.iiasa.ac.at/id/eprint/14858/1/6_Muttarak_Moving%20along%20the%20Belt%20and%20Road.pdf adresinden alındı.
- Obergassel, W., Arens, C., Hermwille, L., Kreibich, N., Mersmann, F., Ott, E. H., & Wang-Helmreich, H. (2015). Phoenix from the ashes: an analysis of the Paris Agreement to the United Nations Framework Convention on Climate Change-Part I. *Environmental Law & Management.* 243-262. https://epub.wupperinst.org/frontdoor/deliver/index/docId/6373/file/6373_Obergassel.pdf adresinden alındı.
- Our Common Future (1987). Report of the World Commission on Environment and Development. *UN* (Erişim tarihi:03.04.2021). https://www.are.admin.ch/are/en/home/sustainable-development/international-cooperation/2030agenda/un-_-milestones-in-sustainable-development/1987-brundtland-report.html
- Pektaş, E. K., & Akın, F. (2010). Avrupa kentsel şartları perspektifinde bir kentli hakkı olarak katılım hakkı ve Türkiye. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12(2), 23-49.
- Purcell, M. (2002). Excavating Lefebvre: the right to the city and its urban politics of the inhabitant. *GeoJournal*, 58, 99-108. https://flacso.edu.ec/cite/media/2016/02/Purcell-M_2002_Excavating-Lefebvre-the-right-to-the-city-and-its-urban-politics-of-the-inhabitant.pdf adresinden alındı.

- Report of habitat: United Nations conference on human settlements* (1976). <https://undocs.org/en/A/CONF.70/15> adresinden alındı.
- Reuter, K. T. (2019). Human rights and the city: including marginalized communities in urban development and smart cities. *Journal of Human Rights*, 18(4), 382-402. doi: 10.1080/14754.835.2019.1629887
- Reuters Staff. (2021, 16 Mart). Iran and China sign 25-year cooperation agreement. *Reuters* (Erişim Tarihi: 28.Mart.2021). <https://www.reuters.com/article/us-iran-china/iran-china-sign-landmark-25-year-cooperation-agreement-idUSKBN2BJ0AD>
- Right to the city components*. (2021). Right to the city. <https://www.right2city.org/right-to-the-city-components> adresinden alındı.
- Sassen, S. (2014). The city: today's frontier zone. *Glocalism: Journal of Culture, Politics and Innovation*, 3, 1-4. doi: 10.12893/gjcpi.2014.3.1
- Savage, M., Bagnall, G., & Longhurst, B. (2005). *Globalization and belonging*. Sage Publications. https://www.researchgate.net/publication/28579720_Globalisation_and_Belonging adresinden alındı.
- Tavolari, B. (2020). The right to the city: conceptual transformations and urban struggles. *Rev. Direito Práx*, 11(1), 470-492. doi: 10.1590/2179-8966/2020/47788
- Tekeli, İ. (1994). *Kentsel haklar: Karşılaştırmalı bir çerçevede Türkiye*. Tunçay, M. (Der). İstanbul: WALD.
- The Kyoto Protocol. (1997). The Kyoto Protocol-currently the most important global environmental agreement. Federal Foreign Office (Erişim tarihi:23.04.2021). <https://www.auswaertiges-amt.de/en/aussenpolitik/themen/klima/-/243944>
- The right to the city and cities for all* (2017). New York/USA. 1-92. <https://uploads.habitat3.org/hb3/Habitat%20III%20Policy%20Paper%201.pdf> adresinden alındı.
- Transforming our World. (2015, 25 Eylül). Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. New York 25-27 September. *UN* (Erişim tarihi: 19.04.2021). <https://sdgs.un.org/2030agenda>
- Treaty on European Union*. (1992). Brussels/Luxembourg. 1-260. https://europa.eu/europeanunion/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf adresinden alındı.
- Tuğaç, Ç. (2020). Avrupa Kentsel Şartından Avrupa Yeşil Sözleşmesine: Avrupa'da kentsel politikaların gelişim süreci ve geleceği. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 19(1), 225-267. doi:10.32450/aacd.771077
- UN Conference on Environment and Development. (1992, 3 June). Rio de Janeiro, Brazil, 3-14 June. *UN* (Erişim tarihi:03.04.2021). <https://www.un.org/en/conferences/environment/rio1992>
- UN Conference on Sustainable Development, Rio+20. (2012, 20 June). Rio de Janeiro, Brazil, 20-22 June. *UN* (Erişim tarihi:19.04.2021). <https://sustainabledevelopment.un.org/rio20>
- United Nations General Assembly* (2016). United Nations Conference on Housing and Sustainable Urban Development (Habitat III) Quito/Ekvador. 1-24. A/CONF.226/INF/1 adresinden alındı
- World conference on human rights* (1993, 14-25 June). Vienna Declaration and Programme of Action, A/CONF.157/23 (pp.1-28). Vienna. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G93/142/33/PDF/G9314233.pdf?OpenElement> adresinden alındı.
- World Summit on Sustainable Development (2002). An opportunity to move forward. *UN* (Erişim tarihi:26.04.2021). <https://www.un.org/en/conferences/environment/johannesburg2002>.
- Xue, L., Xiao, Y., & He, B. (2016). A research on China's process of globalization and the belt and road initiative. *International Journal of Advances in Management and Economics*, 5(4), 36-54. www.managementjournal.info adresinden alındı.

- Yan, C. (2016). Who owns the right to the city? moving towards urban inclusivity. (Erişim Tarihi:14.02.2021). <https://environment.yale.edu/2016/06/who-owns-the-right-to-the-city-moving-towards-urban-inclusivity/>
- Zaharia, P. & Bilouseac, I. (2009). Decentralization and local autonomy-local public management defining principles. *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*, 11(2), 805-812. <https://core.ac.uk/download/pdf/6481368.pdf> adresinden alındı.

REFLECTION OF URBAN RIGHTS ON INTERNATIONAL TEXTS IN THE PROCESS OF GLOBALIZATION

Hüseyin KORKUT*
Şerif ÖNER**

Urban settlements have always been the center of many political, social and economic changes. Moreover, the city administrations took part in the power struggle between the administrative powers. This feature paved the way for cities to be seen as the most appropriate scale in terms of democracy practices.

The increase in the urban population due to migration from rural areas and the emergence of different social segments have increased the expectations of the citizens of “better life”. On the other hand, globalization has highlighted cities as innovative centers on the axis of technological developments. However, this situation has led to the emergence of different problems in urban settlements. Employment, settlement, social structure, culture, education and environmental issues have come to the fore front issues that the city will have to struggle with. Increasing problems have transformed the city into an area of inequality over time. The developments have led to the transfer of the right to the city to a fundamental right and freedom axis. The origin of the right of the citizen, described as an urban revolution, is based on the Paris Commune, which emerged when the local people took over the city administration of Paris in 1871. The adaptation of the concept to today’s conditions was made by Lefebvre in the 1960s. The right to the city, pioneered by Lefebvre, was explained as a collective right along with other rights and freedoms. In Lefebvre’s analysis, which attributes singular meanings to the concept, the right to the city is discussed in a way that includes freedom, individualization in social relations and the right to life. Harvey, who contributed to the development of the concept, explained it as a set of demands that include both accessing, using and changing what exists in the city.

* Board of Education, Republic of Turkey Ministry of National Education, h.korkut@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-0511-4827

** Balıkesir University, Department of Political Science and Public Administration, serifoner@balikesir.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9446-7394

The right to the city, which showed the feature of a moral suggestion when it was first introduced, is an integral part of the realization of human rights at the urban scale today. Strong emphasis is placed on cities as areas where human rights are made visible. The right to the city is included among the rights of solidarity within the classification of fundamental rights. However, first of all, it is necessary to prevent other individuals from violating the rights of citizens while exercising their rights. After this precondition, the right to information should be ensured, the right to participate should be expanded and the right of application should be granted to those living in the city. In this context, the responsibility of providing and developing the rights that arise with the city, just like the provision of other rights and freedoms, is the responsibility of the administration.

As a rising value, the right to the city has become a concept on the agenda of international organizations. There are strong references to the right to the city in the Council of Europe texts, which focus on securing fundamental rights and freedoms and institutionalizing democracy. The right to the city has found its place directly or indirectly in the United Nations documents that focus on social problems.

The right to the city has found its place directly or indirectly in the United Nations documents that focus on social problems. References to the right to the city are discussed in the documents of the European Social Charter (1961), Local Autonomy (1985), European Campaign for Urban Renaissance (1982), European Urban Charter (1992), Manifesto for a New Urbanism (2008) published by the Council of Europe. In addition, the concept of the right to the city is discussed with different approaches in the documents published by the United Nations as Universal Declaration of Human Rights (1948), International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (1966), Vienna Convention (1993), Stockholm Environment Conference (1972), Our Common Future Report (1987), Conference on Environment and Development (Rio/1992), Millennium Development Goals (2000), Johannesburg World Summit on Sustainable Development (Rio+10/2002), Conference on Sustainable Development (Rio+20/2012), 2030-UN Sustainable Development Goals (2015), Framework Convention on Climate Change (1992), Kyoto Protocol (1997), Paris Convention (2015) and the Habitat conferences held in Vancouver, Istanbul and Quito between 1976 and 2016 are discussed in terms of the approaches they brought in terms of the concept of right to the city. In this study, the right to the city is discussed theoretically and the position of the urban rights among the basic rights is tried to be explained.

In this study, which starts with an analysis of the concept of globalization, the right to the city is discussed theoretically. Afterwards, the position of urban rights among fundamental rights is tried to be explained. In addition, the international texts mentioned above are examined in terms of the right to the city. The texts of the European Urban Charter (ECC) and the Manifesto for a New Urbanism, published under the leadership of the European Council, focused directly on the right to the city. It was emphasized that an ideal city should be a city that will guarantee the rights of the city and the right to live in healthy settlements. Security in ECC; An Unpolluted, Healthy Environment; Employment; Housing; Circulation etc. 20 basic city rights are included. In the Manifesto, where a strong

emphasis is placed on public participation in city management, socio-economic developments concentrated in cities are shown as the primary cause of the problems that arise. In this framework, it is envisaged to highlight the sustainable qualities of cities in order to protect the rights of present and future generations.

Environmental problems were also discussed in the context of the right to the city in various meetings on environment and climate change held by the UN. At the Stockholm Environment Conference (1972), it recognized the right to the environment as an individual right by guaranteeing the “right to live in a healthy environment”. At the Environment and Development Conference (Rio-1992), it was decided to solve the problems related to the right to sheltering/housing, which is one of the urban rights, for the effective use of existing resources. Within the Millennium Development Goals of 2002; emphasis was placed on the determination to solve problems related to the right to the city such as eradication of extreme poverty and hunger.

At the Johannesburg Sustainable Development World Summit (Rio+10) and the Sustainable Development Conference (Rio+20), decisions were taken on the fight against poverty, the protection of environmental values, and social development related to the right to the city. Similarly, among the 2030-UN Sustainable Development Goals published at the Sustainable Development Summit; ending hunger, ensuring food safety, sustaining socio-economic development, supporting employment, etc. titles were considered as the right to the city.

The Habitat conferences organized by the UN were directly aimed at the right to the city. For example, in Habitat-I, meeting the needs of shelter, clean water, health, education and food are determined as inseparable elements of urban life. In addition, having adequate shelter has been considered as a “fundamental human right”. At the Habitat-II Istanbul Conference, it was decided to act in unison on the issues of “adequate housing for all” and “viable human settlements in a changing world”. In the text of the New Urban Agenda published at the Habitat-III Quito Conference; sustainable urban development targets have been determined by leaving no one behind and fighting poverty, urban welfare and giving everyone an opportunity.